

MEDYADA HABER SEÇİMİNİN TEORİK BOYUTLARI

Ampirik Haber Seçimi Görüşleri Üzerine Bir Deneme

Giriş

Kitle iletişim araştırmalarında haber seçimi süreciyle ilgilenen uzmanlar, genel olarak medyada yer alan haberlerin sadece belirli olaylara tahsis edilmesi, buna karşılık bazı olayların ise haber konusu edilmemesi problemi üzerinde durmakta ve bunun sebebini anlamaya, izah etmeye çalışmaktadırlar. İlk bakışta çözümü basit gibi görünen bu problem, haber seçimi ile ilgili araştırma ve incelemelerin kalkış noktasını oluşturmaktadır. II. Dünya Savaşı'nın bitişinden beri süregelen çok sayıdaki teorik ve ampirik çalışmalara rağmen bu meselenin çözüme kavuşturulması henüz mümkün olamamıştır. Bu durumun en önemli sebeplerinden biri, iletişim çalışmalarında ana akım çerçevesinde yapılan ampirik haber seçimi çalışmalarının farklı araştırma geleneklerine dayandırılması ve bu yüzden değişik anahtar kavramlar altında gruplandırılmasıdır. "Eşik bekciliği", "haber değeri" ve "tarafgir habercilik" olarak nitelenen bu çalışma kümeleri aynı zamanda iletişim çalışmalarında ana akım içinde yer alan haber seçimi kalıplarını da ifade etmektedir. Haber seçimi sürecini inceleyen araştırmalardaki bu dağınlıklığın diğer bir sebebi de, çalışmalarda "aktör merkezli yaklaşım" ye "değişken merkezli yaklaşım" olarak adlandırılan iki farklı yaklaşımın içiçe geçmesidir (KEPPLİNGER 1989: 3-5).

Bu çalışmanın gayesi, kitle iletişim araştırmalarında ana akım içinde yer alan ampirik geleneğin haber seçimi sürecini açıklayan üç klasik görüşü çerçevesinde haberlerin toplanma, reddedilme, onaylanma, işlenme ve takdim edilme süreçlerini yönlendiren ve şekillendiren sebep, unsur, ölçüt ve etkileri tasvir etmek, açıklamak ve böylece haber seçimi araştırmalarına teorik bir katkı sağlamaktır.

Giriş bölümünde araştırmanın amaçları ve sınırları açıklanmaktadır. Ampirik haber seçimi araştırmaları geleneğinde izlenen "eşik bekciliği", "haber değeri" ve "tarafgir habercilik" görüşlerinin ele alındığı ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerde cevap bulunmaya çalışılacak sorular şunlardır: Eşik bekciliği eylemini yönlendirme ve şekillendirmede fert, grup, topluluk veya kurumların, toplum ve alt sistemlerinin rolleri nelerdir? Medyada yayınlanacak haberlerin toplanma, reddedilme, onaylanma, işlenme ve sunulmasında gazeteciler ve medya kurumları hangi meslekî un-

Dr. Murat Sadullah ÇEBİ

Gazi Ü., İletişim Fak. Öğr. Görevlisi

sur ve ölçütlere başvurmakta dırlar? Gazetecilerin tutum ve değerleri ile medya kurumlarının yayın politikası ve ilkeleri haber seçimi sürecini nasıl etkilemektedir? İletişim biliminde haber seçimi sürecinin bütün yönlerini tek başına açıklayabilecek bir teorinin geliştirilip geliştirilemeyeceği sorusu, çalışmanın beşinci bölümünde tartışılmaktadır. Son bölümde ise ampirik gelenek ekseninde haber seçimi sürecini açıklamaya çalışan araştırmaların sonuçları özetlenmekte ve değerler dirilmektedir.

2. Eşik Bekçiliği Görüşü

Haber seçimi sürecini inceleyen çalışmalar İncelendiğinde, eşik bekçiliği görüşü ekseninde yapılan araştırmaların bir geleneğe sahip olduğu söylenebilir. Eşik bekçiliği, ana akım içindeki haber toplama, reddetme, onaylama, işleme ve sunma süreçlerini açıklayan tek görüş olmamakla birlikte, 1950'den beri en fazla başvurulan bir araştırma kalıbıdır. Medyada muhteva oluşumunun nitelik ve nicelik bakımından denetlenmesinin yeri ve mahiyeti, eşik bekçiliği araştırmalarının kalkış noktasını oluşturur.

Medya kurumları veya gazetecilerin haber seçimi eylemleri ile ortaya çıkan eşik bekçiliği faaliyeti, her şeyden önce medya kurumlarında oluşan bilgi kalabalığının tasfiyesine yöneliktir. Belirli seçenekler karşısında kaçınılmaz ve zorunlu bir seçim yapmak manasına gelen seçme kavramı; ayrıca ayıklama, eleme ve saf dışı bırakma anlamlarını da ihtiva eder. Burada kullanılan anlamıyla haber seçimi, medya alıcısı açısından önemli olan veya medya kurumları ve gazetecilere önemli görünen haberlerin toplanma, reddedilme, onaylanma, işlenme ve sunulma süreçlerini temsil etmektedir.

2.1. Eşik Bekçiliği Eylemi

Eşik bekçiliği görüşüne göre haber seçimi sürecinde gazeteciler veya medya kurumlarının üstlendiği rol, apartman kapısından girip çıkanı denetleyen ve apartmana göz kulak olan kapıcının işlevine benzetilmektedir. Haber seçimi sürecinde eşik bekçilerinin en önemli görevi, değişik bilgi kanalları ve kaynakları aracılığıyla dünyanın her yanından gelen haber, bilgi ve yorumları toplamak, tasnif etmek, karşılaştırmak, değerlendirmek, yeniden işlemek ve yayınlamaktır.

Haber toplama, reddetme, onaylama, işleme ve sunma yetkilerine sahip muhabirler, yazı işleri müdürleri, genel yayın yönetmenleri, medyada çalışan diğer iletişimciler veya medya sahipleri eşik bekçiliği rolünü üstlenebilirler. Okuyucu, dinleyici veya izleyicilerin medya aracılığıyla dolaylı olarak elde edebilecekleri bilgiyi toplama, tasnif etme, karşılaştırma, değerlendirme, işleme, çeşitli haber formatları ve haber yazım kalıplarında yayınlama işlevlerini yerine getiren eşik bekçileri, medya kurumlarının içinden olabileceği gibi dışarıda da bulunabilir (BECKER ve ROBERTS 1992: 453).

Eşik bekçileri, iletişim sürecinin önemli unsurlarından biri olan kaynak konumundadır. Mesajları imal eden gazeteci, gazeteci topluluğu, medya kurumu veya medyanın kendisi kaynak, yani eşik bekçisi rolünü üstlenebilir. Kaynak konumundaki eşik bekçileri hedef kişi, grup veya kitlelere erişerek insanların anlamlı mesajları değiş tokuş etmeleri için öncelikle mesajının taşıyacağı, bilgi, fikir, tutum ve duyguyu çalıştığı iletişim kanalıyla gönderilebilecek biçimde kodlarlar. Bu kodlama esnasında eşik bekçilerinin seçtiği anlam sistemleri kelime, resim veya simgelerdir. Belli bir sosyal ve kültürel mutabakata dayanan bu anlam sistemlerinin, iletişim sürecinde özünü ve biçimini koruyabilecek şekilde düzenlenmesi gerekir. Eşik bekçileri bu şekilde bir kodlama yapmadıkları takdirde, iletmek istedikleri bilgi, fikir, tutum ve duygu yerine çok farklı şeylerin algılandığını görecektir.

Eşik bekçiliği eylemini yönlendiren ve şekillendiren tesirler çok çeşitli olabilir. Eşik bekçiliği eylemi gazetecinin kişiliği, dünya görüşü, tercihleri, ön kabulleri, peşin hükümleri, kognitif önsezileri, sezgileri, değer yargıları, eğilimleri, ilgileri, tutumları, ahlak ilkeleri, düşünme çerçeveleri, karar verme stratejileri gibi bağımsız değişkenlerin yanı sıra meslekî, kurumsal, geleneksel, tarihî, sosyal, siyasî, iktisadî ve kültürel değerler sistemindeki aracı değişkenlerin çok yönlü etkisi altında cereyan eder. Bağımsız değişkenler sebep-sonuç ilişkisi bakımından haber seçimi eyleminin sebebi durumunda olup haber seçimini doğrudan etkiler. Aracı değişkenlerin haber seçimindeki tesirleri hangi olay, olgu, konu ve iddiaların, yahut mesajların izler kümeye yansıtılacağı, hangilerinin yansıtılmayacağı hususunda eşik bekçilerinin verdiği kararlar açısından ba-

ğimli ve bağımsız değişkenler arasında dolaylı bir bağlantı kurmak suretiyle olur. Eşik beklilerinin haber seçenekleri karşısında takındıkları bu tutum aynı zamanda bazı olay, olgu, konu, durum veya iddiaların ayıklanma, elenme ve saf dışı bırakılması manasına gelir. Sebep-sonuç ilişkisi bakımından etkilenen, bağımsız değişkenlerdeki değişmeye muvazi olarak durumu değişen, yahut sonuç durumunda olan bağımlı değişken ise haber seçimidir.

Haber seçimi sürecindeki eşik bekliliği eylemiyle medya kurumları ve gazeteciler bir yandan yaşadığımız dünyada varolan nesnel gerçekliği yeniden inşa ederken, böylece diğer yandan da haber muhtevasına muhatap olan fertlerin zihnindeki dünya, evren, toplum ve insanla ilgili imajları; dolayısıyla öznel gerçekliği biçimlendirirler. Dış ve iç gerçekliği inşa etme ve biçimlendirme konusundaki etkileri, eşik bekliliğinin ve eşik bekçisi olarak tanımlanan medya kurumları ve gazetecilerin çağdaş toplumdaki ö-nemine işaret etmektedir (SHOEMAKER 1991: 27-32). Bütün bunları yapmakla eşik bekçileri, reel gerçekliği medyanın uygun gördüğü görünümü ile ve uygun gördüğü biçimiyle yansıtmada, medya kurumunun yayın politikası ve ilkelerine göre işlenmiş haliyle haber muhtevalarını muhataplara takdim etmede aracı rolünü üstlenirler. Haber muhtevalarıyla izler kümelerle yansıtılan bu haber dünyası aslında ferdî, meslekî, kurumsal, geleneksel tesirlerin yanısıra tarihî, sosyal, siyasî, iktisadî ve kültürel çerçevelere göre biçimlendirilmiş, işlenmiş, metâlaştırılmış, simüle edilmiş, sunileştirilmiş imge ve kurgulara dayalı yapay bir alemdir.

2.2. Eşik Bekçiliği Araştırmalarının Tarihi Gelişimi

Eşik bekçisi kavramını ilk kez Avusturya kökenli sosyal psikolog Kurt Lewin (1947a) aile içinde gıda harcamalarıyla ilgili karar alma süreçleri ve mekanizmalarını ele alan bir çalışmada zikretmiştir. Lewin'in "kanallar ve eşik bekliliği teorisi'nin omurgasını oluşturan ve henüz tamamlanmamış hâliyle ölümünden sonra yayınlanan bu çalışmanın değişik uyarlamaları, yazarın daha sonra basılan araştırmalarında yer almıştır (LEWİN, 1947b, 1951, 1963). "Kanallar ve eşik bekliliği teorisi" grup içerisinde, özellikle

ailelerde gıda maddelerinin kullanılması sırasında cereyan eden karar alma süreçlerinin tahlil edilmesi sonucunda geliştirilen bir görüştür (LEWİN, 1947a). İkinci Dünya Savaşı yıllarında gerçekleştirilen araştırmada seçilen problem, medyada yayınlanan bir reklam kampanyasının kanaat önderleri veya ev hanımları gibi stratejik kararlar alabilen kimseler aracılığıyla aile mensuplarının beslenme alışkanlıkları konusundaki tutumları etkileyip etkilemediğinin belirlenmesiydi. Araştırma, bilgi veya ürünlerin daima eşik özelliğine sahip, denetleme ve aracılık işlevlerini üstlenen eşik bekçileri vasıtasıyla iletildiğini göstermiştir. Öznel veya nesnel kurallar çerçevesinde eşik bekçilerinin aldığı ve uyguladığı kararlar, bilgi ve ürünlerin kanala girişini sağlamış veya engellemiştir. Lewin'in "kanallar ve eşik bekliliği teorisi", grup içinde cereyan eden iletişim veya bilgi akışının tahlil edilmesinde kullanılabilecek uygun bir araştırma kalıbıdır. Bu bakımdan yazarın mecazî anlamda kullandığı eşik bekçisi benzetmesi, kitle iletişim araştırmalarındaki etki çalışmalarının ilk döneminde hâkim paradigma olarak kabul edilen, Lazarsfeld ve ekibinin çalışmalarıyla geliştirilen enformasyonun "iki aşamalı kalıbı"nda kendisine önemli işlevler yüklenen kanaat önderi anlamını da ihtiva ettiği söylenebilir.

Robinson (1973: 345-350), eşik bekliliği araştırmalarının gelişimini fert merkezli, kurum merkezli ve siberetik araştırmalar şeklinde üç safhada ele alır.

2.2.1. Eşik Bekçiliğine Yönelik Ferdî Tesirler

White'in (1950) öncü çalışmasına dayanan fert merkezli araştırmalar, belirli önermelerden hareket eder. Ferdî yaklaşımın birinci önermesine göre haberlerin toplanma, reddedilme, onaylanma, işlenme ve sunulması tek belirleyici olan eşik bekçisince yapılır. İkinci önerme, eşik bekliliği eyleminin gazetecinin kişiliği, dünya görüşü, tutum, inanç, tercih, eğilim ilgi, ön kabul, kognitif sezi, sezgi, ön yargı ve değer yargıları gibi iç yapıların tesiriyle belirlendiğini ileri sürer. Bir başka ifade ile bu tavır haber seçimi sürecini sadece gazetecinin iç dünyasında şekillenmiş bilişsel, düşünsel ve psikolojik yönelim unsurları çerçevesinde açıklama eğilimindedir. Haber seçimi sürecini içedönük bir anlayışla açıklamaya çalışan

ferdî bakış açısı, gazetecinin dışa dönük sosyal bir varlık olduğunu gözden kaçırdığı gibi eşik bekcılığı eylemini yönlendiren ve şekillendiren dış çevrenin tesirlerini de ihmal etmektedir. Meslekî, kurumsal, geleneksel, tarihî, sosyal, siyasî, iktisadî, kültürel unsur ve saiklerin etkilerini göz ardı eden ferdî yaklaşımın eşik bekcılığı eyleminin açıklamadaki güvenilirliği ve yeterliliği şüphelidir.

Eşik bekcılığı araştırmaları geleneğinde benimsenen fert merkezci görüş, bireylerin grup içindeki tutumların inceleyen Lewin'in (1947a) "kanallar ve eşik bekcılığı teorisi"ne dayanmaktadır. Bu görüş, kitle iletişimi araştırmalarında haber seçimi sürecini açıklamaya yönelik çalışmalara ilk defa White (1950) tarafından uygulanmıştır. Araştırmacı, gazetecilerin haber seçimi eylemini konu olan ampirik incelemesinde eşik bekcisi benzetmesini, Amerikanın orta batısındaki küçük bir şehirde yerel düzeyde yayınlanan 30.000 tiraja sahip günlük bir gazetenin telgraf editörü için kullanılmaktadır. Bu klasik örnek olay araştırmasında seçilen problem, 1949 Şubat ayının bir haftası içe-risinde Associated Press, United Press International ve International News Service mahreçli haberlerin, reddedilme veya onaylanma sebeplerinin belirlenmesiydi. Bir anket yardımıyla eşik bekcisinin ajans haberlerinin % 90'ından fazlasını attığını ve sadece % 10'unu yayımlandığını belirleyen White, editörün haber seçenekleri karşısında takındığı bu tutumu, önemli bir eşik bekcılığı eylemi olarak nitelmiştir.

White'in çalışması ile, haber seçimi sürecinde eşik bekcılığı eylemini yönlendiren ve şekillendiren iki tür sebebin varlığını ortaya çıkarmıştır. 1. Özne sebepler: Bu sınıflamada, eşik bekcisinin kişiliği, dünya görüşü, tutum, inanç, tercih, eğilim ilgi, ön kabul, ön sezi, sezgi, ön yargı ve değer yargıları gibi değişkenler haber seçiminin sebebi olarak gösterilmiştir. Kişilik özellikleri, zihni ve psikolojik süreçlerin etkisiyle haber değeri taşımadığına inandığı haberleri saf dışı bırakan eşik bekcisi; bu iç yapılarla uyuşan haberleri de onaylayarak gazetesinde yayınlamıştır. Haber reddine yönelik tavrını olayların ilginç olmadığı, haberlerin kötü yazıldığı veya propaganda ihtiva ettiği gibi öznel değerlendirmelerle mazur gösteren eşik bekcisi, meselâ başkan Truman'ın ekonomi politikasına ve Katolikliğe karşı tutumunun bu konudaki haberlerle ilgili kanaatini

biçimlendirdiğini itiraf etmişti. 2. Nesnel sebepler: İkinci grupta belirlenen sebepler, eşik bekcisinin haber seçenekleri karşısında kaçınılmaz ve zorunlu bir seçim yaptığı şeklindeki ifadelerini ihtiva ediyordu. Eşik bekcılığı eylemini yönlendiren ve şekillendiren etkenler arasında yer darlığı, haberin uzunluğu ve aktarıldığı zaman, yayın ve olay yeri arasındaki uzaklık gibi nesnel olgular söz konusuydu.

Editörün haber seçenekleri karşısındaki vaziyet alışı belirleyen sebeplerin yanı sıra White, gazetede yayınlanan bütün haberlerin konularını da tahlil etmiştir. Bu tahlilde girdi-çıkı metoduyla ajansların gazeteye gönderdiği haber metinleri ile gazetede yayınlanan haberlerin konu yapısı mukayese yapılmıştır. Bu karşılaştırma, eşik bekcisinin genellikle siyasî konuları ihtiva eden haberleri tercih ettiğini, buna karşılık insanları ilgilendiren olayları hesaba katmadığını ortaya koymuştur. Eşik bekcisi haber seçenekleri karşısında büyük ölçüde öznel tercihleri doğrultusunda tercihlerde bulunmuştur. Bu sebepler eşik bekcisinin kişilik özellikleri, tecrübe, tutum ve beklentileri gibi zihni ve psikolojik süreçlerle bağlantılıydı (White 1950: 386). White'in (1950) araştırmasını örnek alan ve aynı eşik bekcisiyle yapılan bir çalışma da hemen hemen benzer sonuçlar sağlamıştır (SNIDER: 1966). Buna göre kendi kişiliği, dünya görüşü, tutum, inanç, tercih, eğilim, ilgi, önkabul, kognitif ön sezi, sezgi, ön yargı ve değer yargılarının etkisi altındaki eşik bekcisi, haber seçenekleri karşısındaki vaziyet alışını okuyucularının zihni, ruhi ve fikri dünyalarıyla münasebet kurarak yönlendirmişti.

White'in (1950) eşik bekcisi kalıbı, ajanslardan gelen haberlerin medya kuramlarında toplanma, reddedilme, onaylanma, işlenme ve sunulma süreçlerini sosyo-psikolojik etken ve saikler ekseninde açıklayan ferdî araştırmaların ana kalıbı olarak kullanılmasına rağmen, daha sonraki birçok çalışmada tenkit edilmiştir. Araştırmacının kalıbına karşı yapılan eleştirilerden ilki, modelin haber seçimi sürecini sınırlayan, yönlendiren ve şekillendiren kurumsal etkileri dikkate almadığı ve eşik bekcılığı eyleminin fertlere bağlı olarak yapıldığını ileri süren yorumlara daha uygun düştüğüdür. İkinci tenkit, kalıbın bir çok değil de sadece tek bir ana eşik bekcisi olduğunu kabul etmesidir. Üçüncü olarak, kalıbın haber akışı açısından oldukça pasif bir eşik bekcılığı eylemini

ima ettiği ileri sürülmektedir. Modele göre, medya kurumlarına uygun düşen haberler sürekli ve özgür bir haber akışı sürecinde seçilmektedir (MCQUAİL- WINDAHL 1981: 100-101). Diğer bir tenkit, eşik bekçiliği eyleminin tek aşamada ve bir kez yapıldığıdır. Hâlbuki, daha sonraki araştırmalarda eşik bekçiliği eyleminin iki veya çok basamaklı süreçlere dayanan bir kalıp çerçevesinde muhabir, yazı işleri müdürü, genel yayın yönetmeni gibi medya kurumlarının hiyerarşiye dayalı bürokratik yapısında kilit görevler üstlenen iletişimciler tarafından zincirleme olarak cereyan ettiği ortaya çıkmıştır (MCNELLY 1959; HAL-BERSTAM 1971; SHOEMAKER 1991). Shoemaker (1991: 10), White'm eşik bekçiliği kalıbının haber seçimi sürecinde sadece bir eşik bekçisinin var olduğunu ve bu eşik bekçisinin önceden belirlenmiş bir rol üstlendiğini ima ettiğini belirtmektedir. Araştırmacıya göre, White'm eşik bekçiliği kalıbı sınırlıdır ve çok sayıda eşik bekçisinin her birinin haberleri toplama, reddetme, onaylama, işleme ve sunmada kendilerine has gazetecilik meslek anlayışlarına ve meslekî mevkilere sahip olabilecekleri gerçeğini göz ardı etmektedir.

McNelly'nin (1959: 25) "haber akışındaki aracı iletişimciler kalıbı", ferdi bakış açısı çerçevesinde uluslararası haber akışı sürecindeki eşik bekçiliği eylemlerini tasvir eden. Bu kalıba göre dış haberler birden çok eşik bekçisi aracılığıyla haber kaynaklarından medya alıcılarına aktarılmaktadır. Dış haberlerle ilgili farazi bir olayda McNelly'nin eşik bekçiliği kalıbının temsil etmeye çalıştığı süreç şu şekilde açıklanabilir. Uluslararası bir haber ajansının sürekli muhabiri (C₁) yaşadığı bölge veya yörede haber değeri taşıyan bir olayı (E) öğrenir, haber konusu yapar (S) ve ajansının bölge bürosuna gönderir. Muhabirin yazdığı haber, burada bölge büro editörü (C₂) tarafından belkide kısaltılmış haber (S₁) şeklinde ajansın merkez bürosuna iletilir. Ajansın merkez büro editörünün (C₃) muhtemelen yeniden yazdığı, kısalttığı veya başka bir yerden gelen ilgili haber öyküleriyle birleştirdiği haber (S₂), ajansın ulusal veya mahallî bürolarına ulaştırılır. Ulusal veya bölgesel ajans editörünün (C₄) yeniden işlediği haber (S₃) abone hizmeti sunulan gazete, radyo veya televizyon gibi medya kurumlarına gönderilir. Kitle iletişim araçlarının dış haberler servisini editörü (C₅) gelen ham haberleri yeniden işleyerek izlerkümelerin kullanımına hazır

haber (S₄) hâline getirir. Bu işlemler sonucunda yazı işleri masasına gelen haber seçenekleri arasından çok yönlü ölçütlere göre tekrar seçme yapılır ve bazı haberler ayıklanır, elenir ve saf dışı bırakılırken bazıları da okuyucu, dinleyici veya izleyicilere (R) aktarılır. Haber akışı sürecinde, haber iletimini yönlendiren ve şekillendiren karşı iletiler farklı biçimlerde ortaya çıkabilir. McNelly'nin "haber akışındaki aracı iletişimciler kalıbı"ndaki eşik bekçilerinden dış muhabirler, yazı işleri müdürleri, ajans haber redaktörleri, bölüm şefleri, gazete, radyo veya televizyon haber redaktörleri anlaşılmaktadır. Bu kalıpta eşik bekçiliği eylemleri haber kitle iletişim araçlarına ulaşmadan önce yapılmaktadır. Bilhassa uluslararası haber akışı sürecindeki gözlemlenen en önemli eşik bekçileri, uluslararası haber ajanslarıdır.

Ferdî yaklaşım çerçevesinde geliştirilen diğer bir kalıp da, Galtung ve Ruge 'nin (1965) "seçici eşik bekçiliği kalıbı"dır. Bu kalıp, mevcut eşik bekçiliği kalıplarının tam anlamıyla ileriye götürülmüş ve geliştirilmiş bir şekli olmaktan ziyade görelî de olsa uluslararası haber akışı sürecini ve eşik bekçiliği eylemlerini açıklamaya çalışan bir kalıptır. Galtung ve Ruge'nin kalıbındaki eşik bekçiliği, olayların haber değeri taşıyıp taşımadığının değerlendirilmesinde başvurulan haber değeri ölçütleri aracılığıyla işleyen art arda devam eden seçme süreçlerini ifade etmektedir. "Seçici eşik bekçiliği kalıbı"nın diğer eşik bekçiliği kalıplarından farkı, iletişimcilerin olayların haber değerini belirlemede başvurdukları araç veya referans noktalarının haber seçimi sürecindeki önemini vurgulamasıdır (MCQUAİL - WINDAHL 1981:105).

Galtung ve Ruge'nin (1965) "seçici eşik bekçiliği kalıbı", ihtiva ettikleri haber değeri unsurları sebebiyle medyanın dikkatini çeken ve nihaî olarak medya imgelerine dönüştürülen uluslararası haberlerin medya kurumları veya iletişimcilerce toplanma, reddedilme, onaylanma, işleme ve aktarılma süreçlerini tasvir etmektedir. Kongo, Küba ve Kıbrıs anlaşmazlıklarıyla ilgili haberleri ele alan çalışmalarında araştırmacılar, batı dünyasındaki kitle iletişim araçları için, bir olayın haber değeri taşımasının, her şeyden önce o olayın "seçkin kişiler hakkında", "seçkin milletler hakkında" ve "olumsuz konular hakkında" olmasına bağlı olduğu ortaya koymuşlardır. Bilhassa olumsuz haberlerin yayınlanması, bu ha-

berleri konulaştırılan kitle iletişim araçlarının, diğerlerine nazaran daha fazla okunulması, dinlenilmesi ve seyredilmesi sonucunu doğurur.

Haber değeri unsurları olay, olgu, konu, durum, iddia ve kişilerin kendisi aracılığıyla değerlendirildiği, bir haberin izlerküne açısından önemli olup olmadığını, dolayısıyla medyada yayınlanıp yayınlanamayacağını belirleyen araçlardır. Değerlendirilmek istenen haberler bu mihenk taşlarına vurulur. Haber değeri kıstasları yardımıyla eşik bekçileri bazı haberleri eler, ayıklar, saf dışı bırakırlar; bazılarını da onaylayıp işledikten sonra medyada haber konusu yaparlar.

Eşik bekçiliği görüşünü yeniden ele alan Bass (1969), iletişim çalışmalarındaki hâkim eşik bekçiliği kalıplarının üzerinde basit, ancak önemli bir değişiklik yapar. Hem White'ın hem de McNelly'nin eşik bekçiliği kalıplarındaki kavramlaştırılmalarına Bass'ın getirdiği en önemli tenkit, bu kalıplarda değişik eşik bekçiliği rolleri arasında bir fark gözetilmemesi ve haberlerin reddedilmesi veya onaylanması esnasında hangi ölçütlerin dikkate alınacağı konusunun boşlukta bırakılmasıdır. Bass'a (1969: 72) göre, en önemli eşik bekçiliği eylemi "iç haber akışındaki ikili eylem" bir sonucu olan haber toplama ve haber işleme süreçlerinde cereyan etmektedir. Medya kurumlarının içinde işleyen iki basamaklı haber akışı sürecinin ilk aşamasında, eşik bekçiliği rolünü üstlenen haber toplayıcıları çeşitli haber/bilgi kanal ve kaynaklarından gelen işlenmemiş haberleri, haber kopyası haline getirirler. Haber toplayıcıları yazar, büro şefi, muhabir veya yerel muhabirlerdir. Eşik bekçilerinin ikinci tipi haber işleme aşamasında görülmektedir. Bu safhada haberi işleyenler, haber kopyalarını gazete, radyo veya televizyon haber bülteni gibi bitmiş malzeme haline getirmek için yeniden düzenler, birleştirir ve okuyucu, dinleyici veya seyredenlere aktarılabilecek haber kalıpları ve haber formatlarına sokarlar. Haber işleyenler arasında meselâ editörler, metin okuyucuları ve çevirmenler sayılabilir.

2.2.2. Eşik Bekçiliğine Yönelik Kurum Merkezli Tesirler

Eşik bekçiliği olgusu, farklı eşik bekçilerinin eylemleri ve haber seçimi sürecini etkileyen unsurlar, fert merkezli araştırmaların ardından popüler olan kurum merkezli araştırmalar safha-

sında medya kurumu ekseninde tahlil edilmeye başlanılmıştır. Bürokrasi teorisi ve rol teorisine dayandırılan kurumcu yaklaşım, eşik bekçilerinin haber seçimi esnasındaki kurumsal ilişki ve bağımlılıklarını açıklamaya çalışır.

Kurumcu yaklaşım, haber seçimi sürecinde eşik bekçilerinin sosyal ve kurumsal ilişkilerden soyutlanmış bir şekilde değil, yazı işleri sistemi içerisinde haber bürokrasisinin çeşitli bölümlerinde farklı görev ve sorumluluklar üstlenen üyeleri olarak eylemde bulunduğu gerçeğinden hareket eder. Ferdî yaklaşım haber seçiminde telgraf redaktörüne önemli bir rol yüklerken, kurumcu yaklaşım haber seçimi sürecinde birden fazla ve değişik tipte eşik bekçileri olabileceğini ileri sürmektedir. Kurumcu bakış açısında, yayının birinci derecede sorumluları olan yazı işleri müdürü veya genel yayın yönetmeni zaman zaman da bizzat medya kurumunun sahibi, haber seçimi faaliyetinde diğer denetleyici unsurların önüne geçebilirler. Bu durum çalışanları medya kurumunun üst yönetimle uyumlu davranmaya zorlar. Hâliyle iletişimciler, haber seçimi eylemlerinde ister istemez içinde yer aldıkları medya kurumunun genel yayın politikası ve ilkelerinin yanısıra kurumun gaye ve menfaatlerini göz önünde bulundururlar. Bu genel tutumları benimsemeyen iletişimciler, medya kurumundan ya kovulur yahut istifa etmek zorunda kalırlar. Kurum merkezli yaklaşımda eşik bekçiliği eylemlerini yönlendiren ve şekillendiren etkenler arasında yazı işleri müdürü ve genel yayın yönetmeninin tutumu, yazı işleri müdürünün çalışma tarzı, medya kurumun genel yayın politikası ve ilkeleri, örgüt kimliği ve iklimi, medya kurumlarının hukukî ve ekonomik yapısı, kurumsal sosyalleşme, haberin muhtevası ve biçimine ilişkin meslekî ve kurumsal teamüller, meslektaşlar arası yönelim, hedef kitle ve haber kaynakları sayılabilir.

Başlangıç dönemi kurumcu araştırmalar arasında yer alan bir çalışmada, 16 gazetede haber redaktörlerinin haberlerin ilk kopyalarını seçme konusundaki tutumlarını inceleyen Gieber (1956) ve bireyci White'den çok daha farklı sonuçlar elde etmiştir. Bireyci yaklaşımın öncüsü White (1950), eşik bekçisinin zihni, ruhi ve fikrî özelliklerinin haber seçimi sürecini yönlendirdiği ve şekillendirdiğini ileri sürmekteydi. Buna karşılık kurumcu yaklaşımın temsilcilerinden Gieber (1956: 432),

ferdî, zihnî ve ruhî unsur ve süreçlerin ehemmiyetini inkâr etmemekle birlikte, haber seçimi esnasında haber editörünün kurum içi teferruata boğulduğunu belirtmektedir. Wisconsin'deki 16 telgraf editörünün haber seçimi eylemini incelediği araştırmasında Gieber, editörlerin haber tercihlerinin haberlerin sosyal önem ve tesirlerinden ziyade, haberin muhtevası ve biçimiyle ilgili meslekî ve kurumsal teamüller tarafından yönlendirildiği ve belirlendiğini ileri sürmektedir. Gieber'e göre telgraf editörlerinin sosyo-psikolojik özellikleri haber seçimi sürecinde nadiren tesirli olmuştur. Buna karşılık medya sahiplerinin yazı işleri personeli tarafından da paylaşılan medya sahiplerinin benimsediği değerler haber seçiminde önemli rol oynamıştır. Diğer bir çalışmada Gieber (1964: 175), eşik bekçiliği eylemi açısından haber seçimindeki tarafgirliğin işlenmeye değer haberlerin sayısı, hacmi, vakti, haberin muhtevası ve biçimi ile ilgili meslekî ve kurumsal teamüller gibi mekanik etkenlerden daha önemli bir unsur olmadığını ifade etmektedir. Bu anlayışa göre eşik bekçiliği eylemi üretim amaçları, meslekî ve kurumsal teamüller ve yazı işleri içerisinde cereyan eden kişiler arası ilişki, etkileşim ve bağımlılıkların bir sonucudur. Daha önceki bir çalışmada Gieber (1956), haber editörünün haber seçimi sürecinde büyük ölçüde pasif kaldığını ve haber seçiminin mekanik bir süreç olduğunu belirtmektedir. Bu süreci yönlendiren ve şekillendiren unsurlar eşik bekçilerinden çok medya kurumunun özellikleri, kurum içerisinde alışkanlık hâlinde yapıla gelen iletişim eylemleri, gazetecilik faaliyet ve uygulamaları; yani kurumsal ve meslekî teamüllerdir.

Westley ve MacLean (1957), Newcomb'un (1953) ABX-birlikte yönelim veya bakışım kalıbıyla kurumsal bir faaliyet olan eşik bekçiliği eylemini birleştiren bir kitle iletişim kalıbı geliştirmiştir. Newcomb'un birlikte yönelim modeli, iletişimi sadece mesajların aktarımı olarak gören, anlam yerine "etki" problemini öne çıkaran doğrusal bir iletişim kalıbı değildir. Bu iletişim kalıbının asıl önemi, diğer iletişim kalıpları arasında bir toplumda veya sosyal ilişkilerde iletişimin rolü üzerinde duran ilk kalıp olması gerçeğinde yatmaktadır. Newcomb, sosyal sistem içinde dengenin sürmesini sağlayan bir rol yüklemiştir iletişime. Birlikte yönelim kalıbının işleme

biçimi şöyle tasvir edilebilir. A ve B yansıtıcı ile alıcıdır ve bunlar fertler veya kurumlar olabilir. X, bunların sosyal çevresinin bir parçası olan bir nesne veya kişidir. ABX bir sistemdir, yani iç ilişkiler işleve dayalı karşılıklı bağımlılık biçiminde kurulmakta ve sürdürülmektedir. Bir başka ifade ile A değişirse B ve X de değişecektir yahut A, X ile ilişkisini değiştirirse B ya X ile yahut A ile ilişkisini gözden geçirmek ve değiştirmek zorunda kalacaktır. A ve B arkadaşsa ve X her ikisinin bildiği bir kişi veya nesneyse, A ve B'nin X'e yönelik benzer tutumlara sahip olmaları önem kazanacaktır. Ancak eğer A ve B, X'e yönelik birbirine zıt tutumlara sahiplerse, her iki arkadaş da X hakkında benzer tutumlar edinene kadar iletişimde bulunma baskısı altında kalacaklardır. X'in, A ve B'nin sosyal çevrelerindeki yerinin önemi arttığı ölçüde onların X'e doğru birlikte yönelme isteği aciliyet kazanacaktır. Böylece enformasyon ihtiyacı, A ve B'nin X nesnesi veya şahsı hakkında sahip oldukları bilgi ve tasavvurlarının dengelenmesine yol açar (Schenk 1987: 41; Chaffee 1972). Nevvcomb'un iletişim kalıbında A ve B arasındaki eşzamanlı yönelim, yani ortak tutum bu şahıslar arasındaki iletişimi ve bunların X'e yönelik tutumlarını dengeye getirecek şekilde etkiler (SCHENK 1987:109).

Enformasyonun sosyal bir ihtiyaç olarak fonksiyonel bir önem ve değer kazanması, Westley ve MacLean'ın Newcomb'un iletişim kalıbını geliştirmelerinin altında yatan esas sebeptir. Westley ve MacLean'ın kitle iletişimi sürecim açıklayan kalıbı, Nevvcomb'un birlikte yönelim kalıbının özel bir uyarlamasıdır. Onlar bu kalıbı doğrudan kitle iletişim araçlarına uygularlar. Newcomb'un kalıbı daha ziyade kişiler arası iletişim süreciyle ilgiliyken, Westley ve MacLean'ın kalıbı kitle iletişimi sürecini tasvir etmektedir. Westley ve MacLean'ın (1957) kalıbında kitle iletişimi süreci çizgi şeklinde, tekyönlü ve sebep-sonuç münasebetine dayanmaktan ziyade ilişkiler, etkileşimler ve karşı iletimlerden oluşan bir süreçtir (SCHENK, 1987: 15-16). Kalıbın kökeni Newcomb'un ABX kalıbıdır, ancak Westley ve MacLean kalıpta iki önemli değişiklik yapmışlardır. Onlar editöryal iletişim işlevini üstlenen yeni bir unsur, neyin nasıl yansıtılacağına karar veren medya kurumunu, yani C'yi kitle iletişimi sürecine ilave etmişlerdir. Diğer bir değişiklik

Newcomb'un iletişim kalıbını daha da genişletmeleri ve süreç yönelimli iletişim kalıplarının tek yönlü biçimine dönüşü başlatmalarıdır. Westley ve MacLean'ın temel iletişim kalıbında mesajlar (X), aktarıcıya (A), alıcıdan (B) daha yakındır ve iletişimin yönü çizgi şeklindedir. Bu iletişim kalıbında mesajlar (X), aktarıcı (A) tarafından seçilir, bir tasnife tabi tutulur ve kendi duyum alanında (Xib), mesajların (X) bir kısmına veya tamamına sahip olmayan alıcıya (B) bir mesaj (X') olarak aktarılır. Alıcı (B) amaçlı veya amaçlı olmayan biçimde aktarıcıya (B) karşı iletimde (fBA) bulunur. Westley ve MacLean, bu ana iletişim kalıbını kitle iletişim araçlarına uyguladıklarında ^xNewcomb'un üç köşeli ABX i-letişim kalıbından daha da uzaklaşırlar. Onların kitle iletişimi kalıbında aktarıcı (A), belli bir amaca yönelik olarak çalıştığı medya kurumuna haber ileten bir muhabir veya haber ajansı, kodlayıcı (C) aktarıcıdan (A) gelen haberlerin sınırlı bir kısmını seçen, kodlayan ve muhataplara ileten gazete, radyo, televizyon gibi kitle iletişim araçları, alıcı (B) ihtiyaçlarını karşılamak ve problemlerini çözmek amacıyla sosyal çevreleri hakkında bilgiye muhtaç olan ve bilgiyi kullanan fertler, gruplar, sosyal sistemler yahut genel olarak hedef kitle olarak düşünülebilir. Aktarıcının (A) gönderdiği haberler kodlayıcı C içinde seçilir, imal edilir ve yayınlanarak alıcıya (B) iletilir. Alıcıya (B) ulaşan mesajlar (X), alıcının (B) adına hareket eden ve dolayısıyla alıcının (B) sosyal çevresini genişleten kodlayıcının (C) aktardığı seçilmiş soyutlamalar olabilir. Kodlayıcının (C), alıcının ihtiyaç, beklenti ve arzularını dikkate alarak yaptığı haber seçimleri zorunlu olarak alıcıdan (B) gelen karşı iletimlere (fBC) dayanır. Bu kalıpta alıcı (B), aktarıcı (A) ile doğrudan münasebetini kaybettiği gibi mesajlar (X) ile olan doğrudan tecrübelerini de kaybetmişlerdir. Kodlayıcının (C), alıcıya (B) aktardığı mesajlar (X') hem aktarıcıdan (A) gelen mesajlardan yaptığı seçimi (X') hem de kendi duyum alanındaki, aktarıcının (A) duyum alanına girmeyebilen mesajlar arasında (X) yaptığı seçimleri ve soyutlamaları (X3C, X4) yansıtır. Karşı iletim sadece alıcı B'den aktarıcı A'ya (fBA) ve alıcı B'den kodlayıcı C'ye (fBC) doğru değil, aynı zamanda kodlayıcı C'den aktarıcı A'ya da (fCA) doğru gönderilebilir.

Westley ve MacLean'ın kitle iletişimi kalıbı, haber seçimi sürecinde aktarıcılara ve kodlayıcı-

cılara asli rol ve işlevler yüklemektedir. Alıcılar, bu kalıpta aktarıcı ve kodlayıcıların seçtiği, kodladığı ve yansıttığı haberleri okumak, dinlemek ve izlemek mecburiyetiyle karşı karşıyadırlar. Westley ve MacLean'ın kitle iletişimi kalıbında haber seçimi aktarıcı ve kodlayıcılar tarafından yapılmaktadır.

White'ın (1950) eşik bekçiliğini açıklayan bireyci yaklaşımıyla, Gieber'in (1956; 1964), Westley ve MacLean (1957) tarafından da benimsenen kurumcu yaklaşımı arasında önemli ölçüde farklılıklar bulunmaktadır. White'ın bireyci perspektifi, eşik bekçiliği rol ve işlevlerini tek seçici konumundaki telgraf redaktörüyle sınırlarken, Gieber ile Westley ve MacLean'da bu rol ve işlevler medya kurumları ve iletişimcilere yüklenmiştir. Kurum merkezli yaklaşımda gazeteciler, haber seçimi sürecinin yönlendirilmesi ve şekillendirilmesi açısından işleve dayalı bir önem ve değere sahip olmaktan çok, haber seçimi sürecine pasif bir konumda katılan, medya düzeyinin ikâme edilebilecek unsurları olarak kabul edilmektedir (SHOEMAKER 1991: 13).

2.2.3. Eşik Bekçiliği

Araştırmalarında Sibernetik Görüş

Sibernetik araştırmalar safhasında, eşik bekçilerinin sahip olduğu teknik imkânlar, haberin muhtevası ve biçimiyle ilgili meslek ve kurum teamülleri, haber kaynakları, medya alıcılan, hukukî düzenlemeler gibi yazı işleri sistemini kuşatan unsurlar arasındaki dinamik etkileşimlerin haber seçimi sürecindeki etkileri incelenir. Sibernetik yaklaşım, genel sosyal sistemin istikrar açısından kitle iletişim araçlarının önemine işaret eder. Sibernetik anlayışın dayandığı ana düşünce gazete, radyo ve televizyon yazı işleri gibi karmaşık bir yapıya sahip sistemlerin bireyci veya kurumcu yaklaşımların dayandığı mekanik denge modeliyle açıklanamayacağıdır. Sibernetik görüş, medya yazı işlerini kendi kendini denetleyerek işleyişlerini sürdüren dinamik ve istikrarlı iletişim sistemleri olarak kabul eder. Karşı iletili öğrenme süreçleri ve yenilikçi eylemler, bu tür iletişim sistemlerinin ayrıcı vasfıdır. Sibernetik görüşe göre haber seçimine yönelik eşik bekçiliği, sürekli olarak değişen kitle iletişim sistemine uyum sağlamaya çalışan medya yazı işleri istikrar ve dengeye kavuşturan bir faaliyet olarak nitelenmektedir.

Eşik bekkçiliği araştırmalarında izlenen sibernetik yaklaşıma, Robinston'un (1970) Eski Yugoslavya'nın Tanjug haber ajansında dış haberlerin seçimi konusunda yaptığı çalışma örnek verilebilir. Robinston (1970: 350) bu çalışmasında haber seçimi sürecinin dört özelliği ortaya çıkmiştır:

1. Haber üretimi süreci statik bir yapıya sahiptir: Çıktıların, yani imal edilen haberlerin miktarı her gün yaklaşık aynı kalmasına karşılık girdinin miktarı üretilen haberlerin miktarını etkilememiştir.

2. Ürün, yani haberler dört aşamalı bir süreçte azaltılmaktadır. Bu süreçlerde, sadece beş tanesi eşik bekkçisi mevkiisi olarak nitelenebilecek, diğer altı tanesi basit geğit yeri olan on bir haber durağı önemli rol oynamıştır.

3. Haber iletimi işlevini, kurumsallaşmış nitelikteki dört bölüm üstlenmiştir. Bunlar, aynı zamanda karşı iletim halkaları olup müşteri telefonları, hükümet organları vb. bilgi/haber kanal ve kaynaklarıyla da desteklenmiştir.

4. Haber ajansının arşivinin muhteva tahlili yoluyla incelenmesi sonucunda, ajans arşivinde depolanmış bilgilerin dış haberlerin takdimini et kilediği ve gazetecilerin haber seçimi faaliyetleri açısından kural koyucu bir referans çerçevesi o-luşturduğu anlaşılmıştır.

2.3. Eşik Bekkçiliği Görüşünün

Çağdaş Yorumu: Sohoemaker

Shoemaker (1991: 32-70) eşik bekkçiliği eylemini açıklamaya çalışan bireyci, kurumcu ve sibernetik yaklaşımları birleştiren bir eşik bekkçiliği teorisi geliştirmiştir. Bu görüşün dayandığı tahlil alanları şunlardır:

1. İnsan alanı: Bu çevrede eşik bekkçiliği eylemim etkileyen değişkenler arasında düşünme modelleri, ikincil değerlendirme süreçleri, kognitif önzemizler, karar verme stratejileri, değerler, iletişimcilerin kişilik özellikleri, gazetecilik meslek anlayışları ve gazetecilik meslek tipleridir.

2. Gazetecilik faaliyetleri veya uygulamaları alan: Bu çevrede gazetecilerin eşik bekkçiliği eylemleri haberlerin servisten kaldırılması ve haber yapılarının değiştirilmesi gibi muhteva ve biçimle ilgili meslek ve kurum teamülleri aracılığıyla yönlendirilmekte ve şekillendirilmektedir.

3. Kurum alanı: Bu çevrede eşik bekkçiliği eylemi medya kurumlarının özellikleri, kurum içi roller, kurumsal sosyalleşme gibi değişkenler tarafından etkilenmektedir.

4. Medya dışı alan: Medya dışı çevre medya alıcıları, medya pazarı, reklam verenler, hükümet, baskı grupları, halkla ilişkiler faaliyetleri ve diğer kitle iletişim araçları gibi değişkenler aracılığıyla eşik bekkçiliği eylemini etkiler.

5. Sosyal alan: Sosyal sistem çevresinde, ideoloji ve kültür gibi değişkenlerin eşik bekkçiliği eylemi üzerindeki etkileri incelenir.

Shoemaker'in (1991: 70-77) eşik bekkçiliği teorisi, eşik bekkçiliği eylemini büyük, orta ve küçük ölçeklerde tahlil eden bir kalıba dayanmaktadır. Bu kalıba göre büyük ölçekte cereyan eden kurumlar arası eşik bekkçiliği eylemleri, toplumun ideolojik ve kültürel yapısı içinde ele alınır. Medya kurumları arasındaki eşik bekkçiliğini yönlendiren ve şekillendiren unsurlar bilgi/haber kanal ve kaynakları, reklam veren müşteriler, medya pazarı, baskı grupları, halkla ilişkiler faaliyetleri, hükümet ve diğer sosyal kurumlardır. Orta ölçekte, medya kurumlarının içinde cereyan eden eşik bekkçiliği eylemlerini yönlendiren unsurlar mesleki ve kurumsal teamüller, iletişim faaliyetleri ve medya kurumlarının nitelikleridir. Küçük ölçekte cereyan eden ferdi eşik bekkçiliği eylemleri kurumsal sosyalleşme, tali değerlendirme süreçleri, değerler, tutumlar, ahlâkî ilkeler, karar verme stratejileri, düşünme modelleri, gazetecilik rol anlayışları, kognitif önzemizler ve gazetecilik meslek tipleri gibi psikolojik süreçler ve kişilik özellikleri tarafından etkilenmektedir.

3. Haber Değerü Görüşü

Haber değerü görüşünün esas gayesi, kitle iletişim araçlarında haberlerin toplanma, reddedilme, onaylanma, işlenme ve sunulduğu gazetecilerin kullandıkları meslekî ölçüt, mihenk taşları, araç veya referans noktalarının tahlili olarak kavranmasıdır. Bu görüşe göre bazı haberlerin elenme, ayıklanma, saf dışı bırakılmasını bazılarının onaylanıp işlenerek medyada yayınlanmasını belirleyen temel ölçüt "bir olayın haber değerü ne kadar büyükse, esas itibarıyla medyanın sınırlı dikkati ve seğerneklerin çokluğu karşısında bu haberin medya tarafından algılanma ve yayın-

lanma şansı o kadar yüksektir" (Schulz 1976: 30) şeklinde ifade edilmektedir. Kaldı ki tek tek haberlerin haber değerinde ifade edilen önemi, ayrıca haberlerin medyada yer ala hacminde, konumunda ve takdim şeklinde kendisini göstermektedir.

3.1. Haber Değeri Çalışmalarının Tarihi Arkaplânı

Lippmann'ın (1922) "Kamuoyu" adlı klasik eseri, haber değeri konusundaki ilk öncü çalışmadır. Bu ünlü denemesinde Lippmann, gazetecilerin haber yapmaya değerli gördükleri olayları nitelendirmek amacıyla ilk defa haber değeri kavramını kullanmış ve olayın açıklığı, sürpriz, coğrafi yakınlık, şahsi ilgi ve anlaşmazlık gibi bir haberin değerini, yani medyada yayınlayıp yayınlanamayacağını belirleyen bir dizi haber değeri unsuruna dikkat çekmiştir. Kitabının "Dış Dünya ve İç Tasavvurlar" başlıklı ilk bölümünde Lippmann, kitle iletişim araçlarının zihnimizde mevcut bir çok imajı şekillendirdiğini vurgulamaktadır. Yazar, dış dünya ile insanın iç dünyası arasında bir ayırım gözeterek, dış dünyayı "fizikî çevre", iç dünyayı da "sunî çevre" kavramlarıyla ifade eder. Lippmann'a göre haber değeri unsurları, izler kümelerinin dikkatini çekmeye çalışan gazetecilerin sezgilerine dayalı, medya alıcısının ilgi duyacağına inandığı faraziyelerden başka bir şey değildir. Haber değerini belirleyen unsurlara göre, medya alıcılarını bizatihi doğrudan ilgilendiren, heyecanlandıran, hayrete düşüren, çatışma ve anlaşmazlık yüklü haberlerin medyada yayınlanma ihtimali çok yüksektir. Bu meslek unsurlarının bir olayın haber değerini belirlemesinin sebebini Lippmann, haber değeri konusunda ortak bir düşünceye sahip olan gazetecilerin standartlaşmış melekelerinde görmektedir. Lippmann'ın kitabından üç yıl sonra Merz (1925), "New Republic" dergisinde New York merkezli "Times" dergisinin on büyük kapak konusunu ele aldığı bir muhteva tahlilini yayınladı. Bu çalışmasında Merz, haberlerde çatışma, şahsileştirme, önemlilik gibi bir olayın haber değerini etkileyen ve daha sonra haber değeri unsurları yahut ölçütleri olarak nitelenen bazı ortak unsurlar tespit etmiştir. Gazetecilik ders kitaplarında da bir olayın haber değeri taşıyıp taşımadığının yenilik, yakınlık, tesir sahası, önemlilik, dramatiklik, tuhafılık, çatışma-anlaşmazlık, seks, duygular ve

yenilik gibi mihenktaşlarına vurularak belirlenebileceği ileri sürülmüştür (Warren 1934).

3.2. Haber Tahribi ve Tahrifi: Östgaard

1960'lı yılların ortasından sonra haber seçimi araştırmalarında, kökeni İskandinav barış araştırmalarına kadar uzanan ve uluslararası haber akışı sürecinde haber değeri unsurlarının haberlerin tahrip ve tahrif edilmesine yol açtığı ileri süren yeni bir görüş ortaya çıkmıştır. Haberin tahrip ve tahrif edilmesinin sebepleri millî menfaatleri koruma kaygısından, gazeteciler veya medya kurumlarının konuyla ilgili bilgisizliğine kadar çok geniş bir yelpaze içinde ele alınabilir. Uluslararası iletişim sürecinde haber muhtevası ve biçiminin tahribi ve tahrifi diğer milletler hakkında basmakalıp yargılar oluşturmakta, milletlerin birbirleriyle iyi ilişkiler kurmalarını, barış içinde yaşamalarını önleyen unsurlardan biri durumuna gelmektedir.

Uluslararası haber akışı sürecinde haber değeri unsurlarının olumsuz tarafını vurgulayan bu yaklaşımın temsilcilerinden Östgaard 'a (1965) göre uluslararası eylemler, yani devletlerin eylemleri uluslararası mevkilerinden çok, devletlerin kendi aralarındaki ilişkilerine dayanan kalıp imgelerden etkilenmektedir. Haber yapılmaya değer olayların algılanmasına yardımcı olan haber değeri unsurlarının, gazetecilerin haber seçimi eylemleri açısından önemine işaret eden Östgaard, bu meslekî referans noktalarının haber yapılan olayla ilgili fiilî gerçekliği bozduğunu ve çarpıttığını ileri sürmüştür. Yazara göre haber değeri unsurları, haberlere yansıyan dünya imgesinin reel dünya görüntüsünden ayırd edilebilmesi açısından da önemli bir işleve sahiptir. Östgaard (1965: 45-51) medya haberciliğindeki görüntü veya imgelerden üç başlık altında tasnif ettiği haber değeri unsurlarını sorumlu tutmuştur:

Basitleştirme: Kitle iletişim araçları basit haberleri karmaşık haberlere tercih etmektedir. Karmaşık haberlerin yayınlanması söz konusu olduğunda, bu tür haberler mümkün olduğunca basit ve anlaşılır bir tarzda takdim edilmektedir.

Özdeşleştirme: Haberler kitle iletişim araçları tarafından alıcıların haberlerle özdeşleşebileceği ve böylece alıcıların haberlere önem vereceği bir tarzda sunulmaktadır.

Sansasyon: Kitle iletişim araçları medya alıcılarının ilgisini uyandıracak çatışma, heyecan ve drama yüklü haberleri yayınlama eğilimindedirler. Bir olayın haber değeri taşıyıp taşımadığını belirleyen bu unsurların uluslararası haber akışı sürecindeki etkilerini incelediği araştırmasında Östgaard (1965: 55), sonuç olarak üç hipotez ortaya atmıştır: 1. Kitle iletişim araçları mevcut durumu koruma, siyaseti güçlü şahısların davranışı olarak yorumlama eğilimindedir. 2. Medya, dünyayı olduğundan farklı çatışma yüklü olarak yansıtmaktadır. 3. Kitle iletişim araçları, dünyanın gelişmiş ve azgelişmiş ülkeler şeklinde iki zıt kutba ayrılmasını destekleme eğilimindedir.

Bu noktada, Ostgaard'ın haber değeri görüşünün daha çok sebep-sonuç ilişkisine dayalı bir yaklaşım olduğu dikkati çekmektedir. Bir başka ifade ile Ostgaard'ın, haber değeri unsurları ile haber seçimi arasında bir sebep-sonuç ilişkisi vardır. Ancak, gazetecilerin haber seçme kararlarını sadece belirli gerçeklik tezahürlerine yönelik tepkiler olarak açıklamak yetersizdir. Eşik bekliliği aynı zamanda şuur ve her şeyden önce amaca yönelik bir eylemdir. Bu tenkitlere rağmen, haber seçimi araştırmacıları haber değeri unsurlarının medya haberciliği açısından büyük bir önem taşıdığı konusunda hemfikirdirler.

Günlük olarak yayınlanan dört Norveç gazetesindeki Kongo, Küba ve Kıbrıs gibi üç büyük uluslararası bunalımı konu edinen dış haberlerin seçimini etkileyen unsurları ve bu unsurlar arasındaki ilişkileri ele alan çalışmalarıyla Galtung ve Ruge (1965), Ostgaard'ın yaklaşımını daha da geliştirdiler. Araştırmacılar, bir olayın haber değerini etkileyen toplam on iki unsurdan oluşan bir liste yaparak psikolojik algı teorisine dayanan bir haber değeri unsuru oluşturdular (Şekil 1).

Şekil 1: Galtung ve Ruge'nin Haber Değeri Unsurları

<p>Unsur 1: Sıklık (zaman dilimi): Sıklık, bir olayın fark edilebilmesi için gereken zaman dilimidir. Bir olayın zaman içinde cereyan edişinin aralığı medyanın yayın süresine ne kadar fazla uygunsa, olayın haber olması o kadar büyük bir ihtimaldir.</p>
<p>Unsur 2: Eşik Değeri (mutlak yoğunluk, yoğunluk artışı): Bir olayın haber yapılabilmesi ve yayınlanabilmesi için, olayın aşması gereken belirli bir dikkat eşiği vardır. Bir</p>

Unsur 3: Açıklık/Belirsizliğin Olmaması: Bir olayın ifade ettiği anlam ne kadar açık ve kavranabilir nitelikte ise, o olayın haber olma şansı da o kadar yüksektir.

Unsur 4: Anlamlılık (kültürel yakınlık- etnik merkezilik, ilgililik)
Meydana gelen bir olay ne kadar büyük bir tesir sahasına sahipse, medya alıcısının ait olduğu sosyal ve kültürel ortama ne kadar fazla yakınsa (kültürel yakınlık; etnik merkezci bakış açısı), ne kadar şahsi ilgi uyandırıyor (ilgililik), bu olayın haber yapılma ihtimali yüksektir.

Unsur 5: Uyum
Bir olay, medya alıcılarının dünya görüşü, inanç, önkabul, önyargı, değer yargı, eğilim, ilgi ve tutum ve beklentileri ile ne kadar fazla uyuyorsa, bu olayın haber yapılma ihtimali yüksektir.

Unsur 6: Ansızın Meydana Gelme (beklenmemişlik, olağandışı)
Ansızın meydana gelen, öngörülemeyen veya olağandışı olaylar çok yüksek derecede medyanın ilgisini çekerler ve bu tür olayların medyada haber yapılma ihtimali yüksektir.

Unsur 7: Süreklilik
Bir olay en başta bir defa haber eşliğini aştığı takdirde, henüz haber yapılmamış olaylarla karşılaştırıldığında haber değeri az olsa bile bu olayın haber yapılma şansı yüksektir. Daha önce haber olarak nitelenen bir olay, medya tarafından yüksek derecede dikkat edilme şansına sahiptir.

Unsur 8: Çeşitleme
Haber görüntüsü çoğunlukla belirli olaylar sayesinde belirleniyorsa (mesela iç politika), bu takdirde medya içeriği çok yönlü dünyayı dengeli bir şekilde yansıtmaya uğraştığı için tamamlayıcı olayların (mesela dış politika) medyada haber olma şansı büyüktür. Bir olay genel haber görüntüsünün dengelenmesine ve çeşitlenmesine katkıda bulunuyorsa, bu olayın dikkat edilmesi için gerekli eşik değeri daha azdır. Bu sebeple bazı olaylar tezat oluşturdukları ve haber

görüntüsünde denge sağladıkları için seçilip haber konusu yapılırlar.	
Unsur 9:	Sosyal ve Kültürel Değerler Gerek eşik bekçisinin gerekse içinde yaşadığı toplumun sosyal ve kültürel değerleri yukarıda belirtilen diğer sekiz haber değeri unsurundan daha fazla biçimde haber seçimini etkileyebilir.
Unsur 10:	Seçkin Milletlerden ve Şahıslardan Söz Edilmesi Ekonomik veya askerî bakımdan güçlü seçkin milletleri ilgilendiren olaylar, çoğunlukla özel bir öneme sahip oldukları için, fazlasıyla yüksek bir haber değerine sahiptir. Aynı şekilde seçkin; yani ünlü, güçlü ve etkili kişiler de çoğunlukla özdeşleşme özneleri olarak hizmet ettikleri için yüksek bir haber değerine sahiptir.
Unsur 11:	Şahsileştirme Bir olay ne kadar kuvvetli bir biçimde bireyselleştirilirse, bireylerin eylem veya kaderleriyle münasebetlendirilerek yansıtılırsa, bu olayın haber yapılma önceliği daha yüksek olur. Somut olarak kimliği bilinen insanların eylemlerinin sonucu olarak yansıtılan olaylar soyut, yapısal olaylardan daha fazla yüksek bir haber değerine sahiptir. Bireyler, ayırt etmeye hizmet eder ve haberlerin anlaşılmasını kolaylaştırır (Fotoğraflar, filmler, görüşmeler vb).
Unsur 12:	Olumsuzluk Bir olay ne kadar fazla olumsuz, ne kadar fazla çatışma, anlaşmazlık, gerginlik, saldırganlık, şiddet veya ölümlü ilişkili ise, medya tarafından o kadar kuvvetli bir biçimde algılanır ve <u>haber yapılır.</u>

Kaynak: Johan Galtung ve Marie Holmboe Ruge (1965): "The Structure of Foreign News. The Presentation of Congo, Cuba and Cyprus Crises in Four Norwegian Newspapers". Journal of Peace Research, Cilt 2, 64-91.

Galtung ve Ruge'ye göre ilk sekiz haber değeri unsuru toplumdan topluma, kültürden kültüre değişmez niteliktedir. Son dört haber değeri unsuru ise sosyal ve kültürel zemine bağlı olup sadece çağdaş toplumlarda geçerlidir. Netice itibarıyla, araştırmacıların tespit ettiği haber değeri unsurları, uluslararası haber akışı sürecinde haberleri ayıklayıcı, deforme edici ve çarpıtıcı işlevler üstlenmektedir: Kitle iletişim araçları genellikle bu haber değeri ölçütleriyle uyumlu

Galtung ve Ruge'nin uluslararası haber akışı süreciyle ilgili tespitleri tenkiti bir bakışla ele alınmalıdır. Çünkü araştırmacılar, haber değeri ölçütlerini bütün dış haberlerden ziyade, sadece Kongo, Küba ve Kıbrıs bunalımlarıyla ilgili siyasî anlaşmazlıkları konu edinen haberlerde test etmişlerdir. Bu bakımdan, araştırmacıların tespit ettiği haber değeri ölçütlerinin ampirik açıdan genel bir geçerlilik iddiası taşımadığı; dolayısıyla çalışmanın sınırlı sonuçlarının genel bir haber seçimi görüşü oluşturulması açısından yetersiz olduğu ileri sürülmektedir (Schulz 1976: 20).

3.3. Alternatif Haber Değeri Unsurları

Galtung ve Ruge'nin (1965) haber değeri anlayışı, haber seçimi araştırmaları alanında gerçekleştirilen bir dizi teorik ve ampirik çalışmaya uygulanmış ve eksiklikleri tamamlanarak haber seçimi kalıbı olarak daha da geliştirilmiştir (Buckalew 1969; Rosengren 1970; Schulz 1976, 1982, 1989; Schönbach 1977; Wilke 1984; Staab 1989).

Olağanlık, önemlilik, yakınlık, zaman aralığı, görüntünün faydalılığı gibi beş haber değeri unsurunu aldığı araştırmasında Buckalew (1969), bir haberin yayınlanma şansının ihtiva ettiği haber değeri unsurlarının fazlalığı ile arttığını; bilhassa güncellik ve yakınlık unsurlarının bir olayın haber değeri taşıyıp taşımadığının tespiti açısından önemli olduğunu ileri sürmüştür. Haber değerini etkileyen unsurların sadece haberlerin kendi aralarında mukayesesi ile tespit edilemeyeceği iddiasıyla Rosengren (1970), Galtung ve Ruge'nin yaklaşımına karşı çıkmıştır. Rosengren'e göre, haber değeri unsurları daha çok medyadan çıkan ve dış ölçüt olarak kullanılan ek medya verileri yardımıyla tahlil edilmelidir. Nesnel gerçeklik ve medya gerçekliği arasındaki farkın açığa çıkarılması için parlamento seçimleri, hükümet değişimi, anlaşmalar, faiz oranlarındaki değişimler, büyük kaza ve felaketler, ilmi kongreler ve uluslararası spor olayları gibi ek medya verileri kullanılması gerekir. Bu yaklaşım çerçevesinde

ek medya verileri ile "Times" (Londra), "Neues Deutschland" (Doğu Berlin) ve "Dagens Nyheter" (Stokholm) gazetelerinde yayınlanan haberleri mukayese ettiği araştırmasında Rosengren, iktisadî tesirlerin haber seçiminde ne kadar büyük önem taşıdığını ispatlamıştır.

Federal Almanya'daki farklı kitle iletişim araçlarının siyasî tutumunu incelediği çalışmasında Schulz (1976), algı teorisine dayanan haber değeri ölçütlerinin yanısıra Galtung ve Ruge'den (1965) farklı olarak haber seçiminde sosyal, siyasî, iktisadî ve teknolojik etkenlerin önemini vurgulamıştır. Araştırmacı, altı şıkta özetlediği 18 haber değeri unsuru teklif etmektedir:

1. Zaman: Süre ve süreklilik/Bir olayın konulaştırılması.

2. Yakınlık: Coğrafi, siyasî, kültürel, ruhî yakınlık.

3. Statü: Mahalli durum (bir bölgenin önemi), ulusal durum (bir ülkenin önemi), ferdi etki, tanınmışlık.

4. Dinamik: Sürpriz, yapı (Olayların karmaşıklığının derecesi), yoğunluk.

5. Valenz (Birleşme değeri): Galtung ve Ruge'deki olumsuzluk haber değeri ölçütü burada üçe ayrılmaktadır: Çatışma, suç, zarar. Olumsuzluk ölçütüne başarı ölçütü de eklenmektedir.

6. Özdeşleşme: Şahsileştirme, etnik merkezcilik.

3.4. Haber Değeri Unsurları ideoloji ilişkisi

1970'li yılların sonuna doğru, haber seçimini yönlendiren ve şekillendiren meslek unsurlarının medyanın içinde faaliyet gösterdiği toplumun ideolojik unsurlarını yansıttığı ileri süren yeni bir görüş ortaya çıkmıştır.

Haber değeri unsurları - ideoloji ilişkisini ele alan bu yaklaşımın temsilcilerinden Gans (1979b: 40), haberlerin işlevinin sadece gerçekleri bildirmekle sınırlı olmadığını, aynı zamanda değer ve tercihleri yansıttığını ileri sürmektedir. Gans'a göre, Amerikan Birleşik Devletleri medyasında yayınlanan haberlerin üslûbu, nasıl bir ulus ve toplum olunması gerektiğine işaret eden kural koyucu liberal değerler manzumesini vurgulamaktadır. Haberlerde yer alan bu değerler, nadiren açık bir biçimde ifade edilir. Bu değerler çoğu kez haberlerin içinde doğrudan yer almaz. Bu

yüzden medya alıcıları, haberlerin ihtiva ettiği mesajları ve bu mesajların taşıdığı anlamları ancak çıkarım yoluyla idrak edebilirler. Haberlerin içinde bulunan ve Amerikan değerler sisteminin unsurlarını ihtiva eden bu referans noktalarını Gans, "kalıcı haber değeri unsurları" olarak adlandırır. Kalıcı değerler bir yandan haberlerin kavranmasını kolaylaştırırken, diğer yandan hangi olayların haber yapılacağını, hangilerinin yapılmayacağını belirlemektedir. Gans, bir olayın medyada haber olarak yer alıp almaması hususunda gazetecilerin başvurdukları sekiz kalıcı haber değeri unsuru tespit etmiştir (Şekil 2). Yazara göre haberler, sadece bu değerleri değil, ayrıca kısmen sonuç çıkarılmış düşüncelerden meydana gelse bile ideoloji de taşımaktadır. Haberlerde yer alan bu değerler toplamı ise, ideolojidir (Gans 1979b: 45).

Şekil 2: Gans'ın Kalıcı Haber Değeri

Unsurları

Etnik Merkezcilik	Daha çok dış haberlerde görülen haberlerde içinde yaşanan sosyal, siyasî, iktisadî ve kültürel ortamın referans merkezi kabul edilerek diğer toplumların ve onlara ait ürünlerin referans sistemine yakınlık veya uzaklıklarına; uyuşma veya çelişme durumuna göre sınıflandırılması, değerlendirilme ve anlamlandırılması.
--------------------------	---

Kişî Haklarına Saygılı Demokrasi	Haberlerde Amerikan tipi kişî haklarına saygılı demokrasinin savunulması; diğer siyasî sistemleri konulaştıran haberlerde sosyal ve siyasî kirlenme, yolsuzluk, skandal, çatışma, bürokratik tıkanma gibi olumsuzlukların vurgulanması.
---	---

Sorumlu Kapitalizm	Haberlerde, Amerikan tipi kapitalizmin üst ekonomik sisteminin savunulması.
---------------------------	---

Küçük Şehir Pasto-	Haberlerde, doğanın çekiciliği ve nüfus yoğunluğunun azlığına dikkatçeralizmi kerek küçük şehirlerin diğer türleşim birimlerine tercih edilmesi; bireylerin küçük yerleşim birimlerinde yaşamaya özendirilmesi.
---------------------------	---

İlumluluk	Haberlerde, aşırılığı ve taşkınlığına özendirici üslûptan kaçınılması.
------------------	--

Sosyal Düzen-	Haberlerde, sosyal düzenin açık zen bir biçimde savunulması, siyasî otoriteye ve yerleşik değerlere saygı gösterilmesi gereğinin altını çizilmesi.
----------------------	--

Liderlik: Haberlerde ahlaki, işinin ehli, dürüst, samimi, ileri görüşlü, fiziki açıdan dayanıklı ve cesur bir lider tipinin tasvir edilmesi.

Kaynak: Herbert J. Gam (1979b): "The Messages Behind The News". Columbia Journalism Review, Ocak-Şubat, 40-45.

Haber değeri unsurlarının ideoloji ihtiva ettiğini vurgulayan Gans'ın (1979b), bu yaklaşımı, haber değeri görüşü çerçevesinde araştırma yapan bazı uzmanlar tarafından da kabul görmüştür. Bunlardan Kepplinger ve Weissbecker'e (1991) göre, olumsuzluk gibi bazı haber değeri unsurları aynı zamanda belirli bir haber ideolojisini ifade etmektedir. Haber seçimine yansıyan bu ideolojik tavır sosyal, siyasi, kültürel, iktisadi ve teknolojik açılardan gelişmiş merkez ülkelerin medya düzenlerinde az gelişmiş veya gelişmekte olan çevre ülkelerinde meydana gelen olaylarla ilgili olarak çoğunlukla olumsuz unsurları ihtiva eden dış haberlere öncelik verilmesi; buna karşılık nesnellik, tarafsızlık ve dengelilik ilkelerine riayet edilmeksizin olumlu dış haberlerin şuurulu olarak ihmal edilmesi, ıskala geçilmesi, ayıklanması, elenmesi, saf dışı bırakılması yahut tahrif veya tahrif edilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.

3.5. Statik Ve Dinamik Haber Değeri Unsurları: Westerståhl ve Johansson

Westerståhl ve Johansson (1989), bir olayın haber değerini belirlemek için müracaat edilen mihenk taşları arasında "statik haber değeri unsurları" ve zaman içerisinde değişen ideolojilerin etkisiyle değişen seçim ölçütlerini ifade eden "dinamik haber değeri unsurları" şeklinde ikili bir tasnif yapmaktadırlar. Araştırmacılar, incelemeye tabii tuttıkları 1912-1984 yılları arasındaki süre içerisinde İsveç kamu radyolarında, radyo haberciliği açısından farklı haber ideolojilerinin hüküm sürdüğü üç farklı dönem tespit ederek bu ideolojilerin sadece haber seçimini değil, ayrıca haberlerin biçimlendirilmesine de tesir ettiğini ileri sürdüler.

1925-1955'li yılları radyoya ve gazetecilere sosyal, siyasi işlevleri yüklediği bir dönemdir. E-ğiticilik rolünü üstlenen radyonun bu evredeki en önemli görevi, halkı bilgilendirmektir. Siyasi otoritenin denetlediği tekel konumundaki radyonun

nesnel habercilik yönündeki taleplerine cevap verilmez. Bundan ötürü radyo haberlerinde tartışmalı konular, şiddetli sosyal anlaşmazlıklar, çatışmalar veya belirli konulardaki radikal görüşlerin yayınlanmasından itina ile kaçınılır. İsveç kamu radyoculuğundaki toplum-siyaset merkezli bu ideolojik tavır, 1955-1965'li yılları kapsayan dönemde yerini alıcı eksenli gazetecilik ve yayıncılık anlayışına bırakmıştır. Toplumun ve siyasetin kendilerine yüklediği baş öğretmen rolünden sıyrılan gazeteciler, haber seçiminde öncelikle medya alıcılarının arzu ve beklentilerini dikkate almaya başlamışlardır. 1965-1984 yılları arasında haber ideolojisi yeniden değişmeye uğradı. Bu dönemde sonra radyo haberciliğinde dışa dönük, hareketli ve biraz da tenkiti bir gazetecilik anlayışı yer etmeye başladı. Bunda böyle bir olayın haber değeri taşıyıp taşımadığını medya alıcılarının arzu ve beklentileri değil, daha çok meslekî haber değeri ölçütleri belirliyordu. Hâliyle haber yapısı ile ilgili mesleki anlayış da değişmeye uğramış; uzun uzadıya haber yazımı yerine, artık olayların tenkiti bir tavrıyla tahlil edildiği bir haber verme biçimi tercih edilmeye başlanmıştır.

Kunczik'e göre (1988: 203-204), Westerståhl ve Johansson'un haber değeri unsurları ve haber ideolojisini birbirinden ayıran bu yeni anlayışının farklı niteliklere sahip kitle iletişim araçlarında, değişik toplum ve sosyo-kültürel zümre ve tabakalarda tecrübe edilmesine ihtiyaç vardır.

3.6. Gazetecilik Ve Haber Değeri Unsurları

Bir olay veya haberin elenme, ayıklanma, saf dışı bırakılma veya onaylanıp işlenerek medyada yayınlanmasının kendisi aracılığıyla değerlendirildiği mesleki unsurlarla gazetecilik menşeli bilim adamları da ilgilendi. Bunlardan Weischenberg (1990: 18), gazetecilerin haber seçimi kararlarında iki asli haber değeri unsurunun belirleyici rol oynadığını ileri sürmektedir:

- Önemlilik Önemlilik haber değeri unsuruna göre, haber seçimi sürecinde iki esas unsurun tesirleri öne çıkar (Weischenberg: 18-19):
- Olayın kendisinin veya sonucunun doğrudan tesirleri.
- Olayın kendisinin veya sonucunun dolaylı tesirleri.

• Gazetecilerin haber seçimi ile ilgili kararları açısından belirleyici olan alıcı ilgisi, bir dizi özelliğe bağlı olabilir (WEISCHENBERG: 18-19):

• Olay yeri ve olayın medya alıcısı açısından önemi (yakınlık)

"Yakınlık", gerek coğrafi gerekse psikolojik olabilir. "Coğrafi yakınlık", medyanın yayın bölgesindeki hedef kitlesini ilgilendiren kişilere kadar uzanabilir. "Psikolojik yakınlık" okuyucu, dinleyici veya izleyicilerin sosyo-psikolojik özellikleri ile uyumlu olaylarda söz konusudur. Bu sebeple, mesela yurtdışında meydana gelse bile kömür ocakları kazaları bir ülkenin kendi kitle iletişim araçları için yüksek bir haber değerine sahiptir.

• Olaya aktör olarak katılan şahısların meşhurluk derecesi (tanınmışlık)

• Bir konunun yenilik değeri, ulaşılabilirliği (güncellik).

• Güncellik, iki unsur aracılığı ile tanımlanmaktadır: Bir taraftan olay ve haber arasındaki fiili yenilik değeri ve kısa zaman dilimi ile, diğer taraftan bir konunun ulaşılabilirliği ve belirli problemlerin hassaslaştırılması ile.

• Bir olayın insani ve hissî yönleri (insanların ilgisini çekme).

Haberin insanın ilgisini çekme unsuru, bir çok medyada haberlerin seçimi açısından büyük bir öneme taşır. Ancak, bu haber değeri unsurunun kolayca tanımlanabilmesi çok zordur. Olayların insani ve hissî yönleri veya olaylar hakkında düşünülen şeyi, haberlerde diğer unsurlarla birlikte yer alan aşağıdaki haber değeri unsurları belirler (WEISCHENBERG 1990: 21-22):

◆ Garabet	◆ Çatışma
◆ Mizah, Şaka	◆ Seks, Aşk, Cinsiyet
◆ Duyarlılık	◆ Bilim, İlerleme
◆ Gerginlik,	◆ Macera
Belirsizlik	
◆ Sempati	◆ Facia
◆ Yaşlılık	◆ Hayvanlar

4. Tarafgir Habercilik Görüşü

Tarafgir habercilik görüşü, gazetecilerin tutum ve değerleriyle medya genel yayın politikası ve ilkelerinin haber seçimi sürecindeki tesirlerini açıklamaya çalışan fert ve kurum merkezli bir yaklaşımdır.

Tarafgir haber kavramının tahlil edilmesi için McQuail (1992: 193-195), birbirine zıt iki esas

değişken önermektedir: bir yanda örtülü veya açık tarafgirlik diğer yanda kasti veya kasti olmayan tarafgirlik. Bu değişkenler etrafında araştırmacı, haber tarafgirliğini dört başlık altında toplamaktadır:

1. *Partizanlık* •> Açık ve kasti tarafgirlik
2. *Propaganda* •*■ Örtülü ve kasti tarafgirlik
3. *Gayrı ihtiyarî tarafgirlik (haber seçimi)*

*► Açık ve kasti olmayan tarafgirlik

4. *İdeoloji* •*• Kasti olmayan ve örtülü tarafgirlik.

Bir haberin nesnel, dengeli veya taraflı olup olmadığı ayrıca şu dış göstergeler sayesinde tespit edilebilir (MCQUAIL 1992: 228-232):

1. Kaynak tarafgirliği
2. Anlam ve üslup tarafgirliği
3. Değerlendirme çerçeveleri
4. Haberin ayrıcalıklı yazılış tarzı.

4.1. Tarafgir Haber Araştırmalarının

Tarihî Gelişimi

Tarafgir habercilik görüşünün teşekkülü ve gelişmesi Klein ve Maccoby'nin (1954) çalışmalarıyla kendini göstermiştir. "1952 Seçim Kampanyasında Gazetelerin Tarafsızlığı" başlıklı çalışmada araştırmacılar, seçim haberlerini tahlil ederek gazete sahipleri ve gazetecilerin tarafsızlığı olgusunu değerlendirmişlerdir. Araştırma sonuçları, haberlerin nesnelligi ve tarafsızlığının gazete sahiplerinin tutumları ile doğrudan ilişkili olduğunu göstermiştir. Araştırmacıların eşit muamele ekseninde dengelikten sapma olarak tanımladıkları tarafgirlik, seçim haberlerinde bir adayın diğer adaydan daha fazla öne çıkması, önemsenmesi veya olumlu özelliklerinin vurgulanmasıyla ortaya çıkmıştır.

Seçim haberlerinin tarafgir eğilimini belirlemek amacıyla Klein ve Maccoby, gazete sahipleri ve genel yayın müdürlerinin bir anketle tespit edilen parti sempati ile seçim haberlerinin sayısı, haberlerin takdim tarzı, Cumhuriyetçi ve Demokrat Parti başkan adayları Eisenhower ve Stevenson hakkında kaleme alınan yorumlar arasında bir mukayese yapmışlardır. Böylece, Cumhuriyetçi aday Eisenhower hakkında bu partiyi tutan gazete sahipleri ve genel yayın müdürlerinin gazetelerinde, Demokrat Partiyi tutan gazete sahipleri ve genel yayın yönetmenlerinin gazetelerinden daha fazla yazı

yayınlandığı ortaya çıkmıştır. Okuyucuların algılamasını kolaylaştırmak amacıyla sayfa düzeninde en iyi biçimde yerleştirilen haberler, ayrıca çok sayıda yorum yazısıyla da desteklenmişti.

Tarafli haber yaklaşımı ekseninde Klein ve Maccoby'nin yaptığı bu örnek çalışma nesnel habercilik konusunda ciddi şüpheler uyandırmıştır. Medya haberciliğindeki tarafgir eğilimler daha sonraki çalışmalarla da doğrulandı. Bu araştırmalardan birinde Flegel ve Chaffe (1971), çatışma yüklü konulara ilişkin haberlerin gazetecilerin dünya görüşleri tarafından açık bir şekilde etkilendiğini tespit etmişlerdir.

4.2. Tarafgir Haber Araştırmalarında Kullanılan Tahlil Usulleri

Klein ve Maccoby'nin (1954) araştırması, daha sonraki yıllarda gazetecilerin değer ve tutumları ile haberler arasındaki ilişkileri ayrıntılı bir şekilde ele alan üç metodik yaklaşımın gelişmesine ilham kaynağı oldu. İlk metodik yaklaşımda, haber seçimi sürecinin simule edildiği deneye dayalı araştırmalar söz konusudur (KEPPLINGER, 1989: 4). Bu yaklaşıma örnek olarak Kerrick, Anderson ve Swales'in (1964) "Haber Hikâyelerinde Yazarın Tutumu ve Dengelilik" başlığıyla özetleyip yayınladıkları üç araştırma verilebilir. Bu çalışmalarda, sosyal demokrat bir gazetede çalışan ve kendilerini muhafazakâr olarak tanımlayan gazetecilik öğrencileriyle, muhafazakâr bir gazetede çalışan sosyal demokrat eğilimli gazetecilik öğrencilerinin siyasi tutumlarının haber üretimi sürecini yönlendirme ve şekillendirmedeki tesirleri ele alınmıştı. Araştırmalar, muhafazakâr bir gazete için haber yazan ve sosyal demokrasiyi benimseyen gazetecilik öğrencilerinin ortalamanın üzerinde çok sayıda muhafazakâr argümanlar kullandıklarını göstermiştir. Benzer bir şekilde aynı durum sosyal demokrat bir genel yayın politikası izleyen bir gazetede haber ve yorum yazan muhafazakâr eğilimli gazetecilik öğrencileri içinde geçerliydi. Genel yayın politikası ve ilkelerinin önceden belirtilmediği durumlarda denekler, haber seçiminde kendi siyasi tutumlarıyla örtüşen haber değeri unsurlarına müracaat ediyorlardı. Sonuç olarak, gazetelerin genel yayın politikası ve ilkelerinin haber seçimini kuvvetli derecede biçimlendirdiği ortaya çıkmıştır.

Kerrick, Anderson ve Swales'in araştırmaları, denge teorisi ekseninde gazetecilerin haber seçimi eylemlerini inceleyen nadir çalışmalardan biridir. Bu çalışma, haber seçimi sürecinin gazetecilerin siyasi tutumlarıyla gazetenin genel yayın politikası ve ilkeleri arasındaki etkileşim yoluyla şekillendiği göstermiştir. Gazetecilik öğrencileri siyasi tutumlarıyla uyuşmayan gazetelerde çalıştıkları için bir psikolojik rahatsızlık durumundaydı. Bu dengesizlik, gazetecilerin kaleme aldıkları veya seçtikleri yazılara ilişkin tutum değişikliklerini dengeyen yeniden kurulması yönünde güdüledi. Sonuçta gazetenin genel yayın politikası ve ilkeleri öğrencilerin haber yazımı ve seçimi konusundaki tutumlarının değişmesine yol açmıştır.

İkinci metodik yaklaşımda anket ve muhteva tahlili metodlarıyla elde edilen verilerin bileşimi sözkonusudur (KEPPLINGER, 1989: 4). Bu çok metodlu yaklaşımın temsilcilerinden Flegel ve Chaffe (1971) 1970 yılında yaptıkları bir çalışmada, gazetecilerin tutumları ile seçip yayınladıkları haberler arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmada iki gazeteye mensup 17 gazetecinin 13 tartışmalı konu hakkında anket yardımıyla belirlenen tutumlarının, gazetelerde bu konular hakkında yayınlanan haberlerin muhteva tahliliyle ortaya çıkarılan eğilimleri karşılaştırıldı. Sonuçta, gazetecilerin tanımları ile haber muhtevaları arasında çok kuvvetli derecede karşılıklı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır.

Üçüncü metodik yaklaşımda, muhteva tahliliyle elde edilen verilerle gözlem ve resmî istatistikler gibi dış gerçeklik göstergelerinin bileşimleri söz konusudur. Bu yaklaşım çerçevesinde, iki tahlil usulü kullanılmaktadır: Örnek olay araştırmaları ve zaman serileri analizleri (KEPPLINGER, 1989: 5).

1951 yılında General MacArthur'un Kore'den yurda geri dönüşü üstüne yaptıkları örnek olay araştırmasında Lang ve Lang (1953) televizyonun dünyaya açılan bir pencere olduğu, yani televizyonun reel gerçekliği birebir, olduğu gibi yansıttığı, kameranın yalan söylemeyeceği iddiasını çürütmüştür. Bu çalışma, televizyonun olayı görüntüleyen resimlerinin, olayı gözlemlemek için stratejik olarak yerleştirilen gözlemcilerin izlenimlerden son derece farklı olduğunu ortaya koymuştur.

MacArthur onuruna tertip edilen karşılama töreninde hazır bulunan insanların pek çoğunun sıkıldıklarını ve hayal kırıklığına uğradıklarını belirten Lang ve Lang yığınla insanın da "olayı keşke evde oturup televizyondan izleseydik" diye hayıflandıklarını aktarmaktadırlar. MacArthur için Şikago'da yapılan törenler, öyle çarpıcı, büyüleyici olmamıştı. Oysa televizyon, karşılama olayını, gerçek törenlerden çok daha değişik bir şekil-de görüntülemişti. Olayı televizyondan seyreden izleyiciler "hayal kırıklığı" duygusuna kapılmamışlar, olağanüstü hararetili ve hemen hemen bir kitle histerisine yakın, coşkulu insan kalabalığının hazır bulunduğu bir karşılama töreni seyretmişler, üstelik televizyonun MacArthur'u yakın ve ayrıntı çekimlerle vermesi sebebiyle ken dilerini adeta General ile şahsî bir münasebet içerisinde görmüşlerdir. Yanılsamaya dayalı bir samimiyet duygusunu beslemede yakın ve ayrıntı çekimlerinin kullanılması, MacArthur'un, seyre denlerce insancıl ve samimi birisi olarak algılanmasına yardımcı olmuştur. İzleyiciler Generalin televizyonda takdim edilen görüntüsüyle bütünleşmiş, onun hislerini daha kolay anlayabilmişlerdir. Bu medya olayı aslında seçici bir kamera yönetimi ile elde edilen film materyalinden kurgulanarak yorumlanan ve medya gerçekliğine dönüştürülmüş bir olaydı. Araştırmanın sonuçları, haberlerin reel gerçekliği yansıtmaktan çok, önceden yazılmış senaryo plânı çerçevesinde kurgulanıp yayınlandığını göstermiştir. Medya, bu olayda nesnel gerçekliği etkin bir biçimde yemden inşa etmişti. Bu durum "medya mantığı" (Altheide ve Snow 1979) olarak nitelenen olgu ile de örtüşüyordu. Lang ve Lang'ın çalışması, televizyon haberlerinde sunulan imge ve kurgulara dayalı alemin dış alemi birebir, olduğu gibi ve doğru bir biçimde yansıtmadığını ortaya koymuştur. İletişimcilerin haber seçimi eylemleri, medya muhtevaları aracılığıyla muhataplara reel gerçeklikle örtüşmeyen bir medya gerçekliğinin yansıtılmasına yol açmıştır.

Funkhouser'in (1973), 1960'lı yılların önemli olayları üzerine yaptığı zaman serileri analizi de taraflı haber teorisi ekseninde yapılan araştırmalarda kullanılan üçüncü yöntemin ikinci tahlil usulünü temsil etmektedir. 1960 ve 1970 yılları arasında gerçekleştirilen bu çalışmada, Amerikan medyasının gündem belirleme işlevi araştırılmıştır. Bu ikincil analiz, üç veri tabanına

dayanıyordu: 1. Gallup şirketinin Amerikan halkının söz konusu zaman aralığında karşılaştığı çeşitli konu ve olayların önemini algılayışı konusunda yaptığı kamuoyu araştırmalarının sonuçları. 2. "Time", "Newsweek" ve U.S. World and New Report" gibi Amerikanın önemli haftalık dergilerinde belirli konularda yayınlanan makalelerin sayılması sonucu elde edilen veriler. 3. Cinayet istatistikleri, doların satın alma gücü, Vietnamda bulunan Amerikan askerlerinin sayısı gibi Amerika Birleşik Devletleri İstatistik Enstitüsünün yayınladığı, dış gerçekliği ölçmeye yarayan istatistikî göstergeler.

Funkhouser, bu veriler çerçevesinde önce kamu gündemi ve medya gündemini, daha sonra medya gündemi ile sosyal gerçeklik arasındaki ilişkileri incelemiştir. Araştırma, medyanın büyük ağırlık ve yer verdiği konuların önem sıralaması ile halkın önemli olarak algıladığı konulara ilişkin yaptığı önem sıralaması arasında güçlü bir ilişki olduğunu ortaya çıkarmıştır. Halkın önem sıralamasında üst sıralarda yer alan konular aynı zamanda medyanın daha doğrusu araştırma için seçilen üç haftalık derginin büyük ağırlık ve yer verdiği konulardır. Medya muhtevaları ve nesnel gerçeklik arasındaki ilişkilerin incelendiği ikinci bölümün sonuçları ise, değişik problemlerin fiilen gelişimi ile bu problemlerin medya muhtevalarındaki önemi arasında çok büyük farklılıklar olduğunu göstermiştir. Mesela Vietnam Savaşı, Öğrenci olayları ve kent isyanları gibi konular gerçek olgunluklarına tam ulaşmadan bir ya da iki yıl önce, medya muhtevalarındaki önem sıralamasında üst sıralara tırmanmıştır. Uyuşturucu kullanımı ve enflasyon gibi konulara medya muhtevalarında verilen önem ve ayrılan yer bu olayların fiilî gelişimi ile yaklaşık aynı çizgideydi; ancak ırk ilişkileri, suç, fakirlik ve çevre gibi konulara medyanın verdiği önem bu konuların fiilî gelişimi ile çok az bir oranda bağdaşyordu. Funkhouser, bu sebeple gazetecilerin haber seçiminde nesnel davrandıkları iddiasını reddetmektedir.

5. Tek Başına Geçerli Bir Haber Seçimi Teorisine Doğru

Haber seçimi araştırmaları alanında yapılan çalışmaların sonuçlarına dayanılarak tek başına haber seçimi sürecinin bütün yönlerini açıklayabilecek bir teorinin henüz geliştirilemediği

söylenbilir. Bununla birlikte, iletişim biliminde genel bir haber seçimi görüşü oluşturabilmek için bazı tahlil sahaları belirlenebilir. Bu analiz alanları şunlardır: 1. Büyük ölçek, 2. Orta ölçek, 3. Küçük ölçek.

Makro alanda, genel sosyal sistemin ideolojik ve kültürel yapısı içine yerleşen medya kurumları arasında ve medya kurumları içindeki haber seçimi sürecine etki eden sosyal ve kurumsal hususlar incelenir. Haber seçimi sürecini büyük ölçekte düzeyde etkileyen sosyal ve kurumsal unsurlar arasında siyasi-sosyal sistem, ideoloji, kültür, siyasi iktidar, haber ajansları gibi kurumsal haber kaynakları, medya pazarı, baskı grupları, reklam, halkla ilişkiler, tanıtım ve lobi ajansları, genel kamuoyu, medya kurumları ve diğer sosyal kurumlar sayılabilir. Orta ölçekte haber seçimi süreci medya kurumlarının özellikleri (hukukî ve ekonomik yapı, medyanın türü, genel yayın politikaları ve ilkeleri), haberlerin servisten kaldırılması, haber yapılarının değiştirilmesi gibi medya içi gazetecilik faaliyetleri ve uygulamaları ile kurumsal zorunluluklar gibi unsurlarla etkilenir. Küçük ölçekte haber seçimi sürecinde rol oynayan aktörler ve değişkenler arasında şunlar sayılabilir: Bizatihi gazeteciler ve onların kurumsal sosyalleşmeleri, tutumları, değerleri, inançları, kanaatleri, tercihleri, eğilimleri, ilgileri, amaçları, karar verme stratejileri, düşünme modelleri, meslekî rol anlayışları, ön sezileri, ikincil değerlendirmeleri, meslek tipleri, diğer meslektaşlarıyla ilişkileri, etkileşimleri ve yönelimleri, gazetecilere yönelik resmî ve gayri resmî davranış beklentileri, formel talimatlar, medya sahipleri, genel yayın koordinatörleri, genel yayın yönetmenleri, yazı işleri müdürleri, bölüm şefleri, reklam veren müşteriler, bireysel haber kaynakları, siyasi aktörler ve ekonomi aktörleri, medya alıcıları, olayların objektif özellikleri, haberlerin nesnel özellikleri, haber değeri unsurları, haber ideolojileri, haberlerin eğilimleri, organizasyonel zorunluluklar.

Haber seçimi araştırmalarında, haber seçimi sürecinin bütün yönlerini açıklayabilecek tek bir teori geliştirilmesi büyük, orta ve küçük ölçeklerde yapılacak yoğun teorik ve ampirik çalışmalara bağlıdır. Bugüne kadar haber seçimi araştırmaları alanında yapılan çalışmaların sonuçlarından hareket ederek iletişim biliminde tek başına geçerli bir haber seçimi teorisi oluşturulabilmesinin zor

olduğu söylenbilir. Bu güçlük her şeyden önce, ampirik haber seçimi araştırmalarında değişik görüşlerin kullanılmasından ve çalışmalarda farklı yaklaşım ve metodların iç içe geçmesinden kaynaklanmaktadır.

6. Sonuç

Bu çalışma ile, bir yandan haber seçimi araştırmalarında takip edilen üç mikroteorik yaklaşım tasvir edildi, diğer yandan medya muhtevasının çekirdek unsurunu teşkil eden haberlerin medya kurumları ve gazeteciler tarafından toplanma, onaylanma, reddedilme, işlenme ve sunulması ile ilgili sebepler tartışıldı ve değerlendirildi. Çalışma, haber seçimi araştırmalarına teorik bir katkı sağlamayı amaçladı. Araştırmanın cevap aradığı soru, haber seçimi alanında yapılan araştırmaların sonuçlarından hareket ederek iletişim biliminde haber seçimi sürecinin bütün yönlerini tek başına açıklayabilecek bir teorinin geliştirilip geliştirilemeyeceğiydi. Çalışmada üzerinde durulan diğer sorular ise şunlardır: Aktör, grup ve kurumların, sosyal sistem ve alt sistemlerinin eşik bekciliği eylemi açısından haber seçimi sürecindeki rolleri nelerdir? Medya kurumları ve gazeteciler haber seçiminde hangi profesyonel kodları veya meslekî ölçütleri kullanmaktadır? Gazetecilerin tutum ve değerleri ile medya kurumlarının genel yayın politikası ve ilkeleri haber seçimi sürecine nasıl tesir etmektedir?

Kitle iletişim araştırmalarında haber seçimi sürecini inceleyen çalışmalar ana akım içinde yer alan üç mikroteorik yaklaşım çerçevesinde yapılmaktadır: 1. Eşik Bekçiliği Teorisi, 2. Haber Değeri Teorisi ve 3. Tarafgir Habercilik Teorisi. Bu teorilerin cevap aradığı klâsik soru, neden belirli olayların medyadaki haberlerde yer aldığı, buna karşılık diğer olayların haber yapılmadığıdır.

Eşik bekciliği görüşü, geniş anlamda muhteva dar anlamda da haber seçimini hangi şekilde denetlendiği ve denetleme merkezlerinin nerelerde bulunduğu sorusuna cevap bulmaya çalışmaktadır. Bu görüşe göre eşik bekcisi rolünü üstlenen muhabir, yazı işleri müdürü ve genel yayın yönetmeni veya medya sahibi çeşitli haber/bilgi kanal ve kaynakları aracılığıyla gönderilen haber seçenekleri karşısında zorunlu bir seçim yaparlar. Bu seçme işlemi sonucunda bazı haberler elenir, ayıklanır veya saf dışı bırakılır,

bazıları da yayınlanmak için kabul edilir. Onaylanan haberler eşik bekçilerince düzeltilir, yeniden yazılır, özetlenir, genişletilir, kurgulanır ve çeşitli haber formatlarında medyada yayınlanır.

Eşik bekçiliği görüşüne göre eşik bekçilerinin haber seçimi eylemleri sübjektif, mesleki, kurumsal, medya dışı sosyal/kurumsal çevre ile sosyal çevrede varolan unsurlar veya değişkenlerce etkilenir. Ferdî çevrede gazetecilerin haber seçimi eylemine tesir eden unsurlar veya değişkenler arasında gazetecilerin düşünme modelleri, kognitif ön sezileri, ikincil değerlendirmeleri, kişilikleri, ahlak ilkeleri, tercih, eğilim, ilgi, önkabul, önyargı ve değer yargıları, düşünce çerçeveleri, mesleki rol anlayışları ve gazetecilik meslek tipleri sayılabilir. Haber seçimi süreci, gazetecilik faaliyetleri ve uygulamaları alanında haberlerin servisten kaldırılması ve haber yapılarının değiştirilmesi gibi değişkenlerin etkisi altındadır. Kurum çevresinde haber seçimi sürecini şekillendiren unsurlar ve değişkenler medya kurumunun özellikleri, kurum içi roller ve kurumsal sosyalleşmedir. Medya dışı sosyal/kurumsal çevrede varolan haber kaynakları, medya alıcıları, medya pazarı, reklam siparişi veren müşteriler, baskı grupları, halkla ilişkiler, hükümet ve diğer sosyal kurumlar gibi unsurlar veya değişkenler haber seçimi sürecinde önemli rol oynamaktadır. Sosyal sistem çevresinde haber seçimi süreci ideoloji ve kültür gibi iki asli değişken tarafından etkilenir.

Haber değeri görüşü haberlerin toplanması, onaylanması, reddedilmesi, işlenmesi ve sunumunda gazetecilerin veya medya kurumlarının müracaat ettikleri profesyonel kodların, yani bir olayın haber değerini belirleyen ve dolayısıyla medyada yayınlama şansını artıran unsurların analitik olarak kavranmasına hizmet eder. Çalışmalarında haber değeri teorisini kullanan uzmanların cevap bulmaya çalıştığı klasik soru, gazetecilerin veya medya kurumlarının hangi mesleki ölçütlere göre haber seçimi eyleminde bulduklarıdır.

Haber değeri unsurlarına, haber seçiminin bir sebebi olarak bakılabilir. Bu anlayışa göre haberler belirli seçim ilkelerini yansıtır. Bu mesleki prensipler gazetecilik sisteminde geçerli olduğu sürece, bir haberin ihtiva ettiği haber değeri unsurları sebebiyle medyadaki haberlerde yer alma şansı artar. Haber değerini belirleyen unsurlar a-

rasında şunlar sayılabilir: Yakınlık, önemlilik, olumsuzluk, anlaşmazlık, çatışma, duygulara yönelme, güncellik, özgünlük, zamanlılık, insanın ilgisini çekme, tuhaflık, olağanüstülük, ilerleme, anlamlılık, eşik değeri, açıklık, ansızın meydana gelme, uyum, süreklilik, çeşitleme, sosyal ve kültürel değerler, seçkin milletler ve şahıslar, şahsileştirme.

Haber değeri teorisinin gazetecilerin haber seçimi eylemlerini açıklayan kalıbı, öncelikle bir olayın veya haberin muhtevası ve önemini sorgulayan mekanik bir kalıptır. Bu mekanik kalıpta, haber seçimi süreci tabii olduğu kurallar ve işleyiş bakımından büyük bir makinaya benzetilmekte; dolayısıyla makinadaki parçaların işleyişinde olduğu gibi, haber seçiminin de gazetecilik düzeninde hâkim meslekî ölçüt veya haber değeri unsurlarına göre açıklanabileceği ileri sürülmektedir. Her toplumun gazetecilik düzeninde, haber seçimi sürecini yönlendiren ve şekillendiren bazı mesleki kodlar vardır. Haber seçimi süreci, belirli ölçülerde gazetecilerin iradesinden bağımsız olan bu mesleki kurallar yahut haber değeri unsurları çerçevesinde işlemektedir.

Haber değeri unsurları aynı zamanda dünya, evren, toplum ve insanla ilgili duygu, düşünce, inanç ve değerler toplamını, yani ideoloji de ihtiva etmektedir. Çünkü, haber muhtevaları kitle iletişim araçlarının entegre oldukları sosyal, siyasî, iktisadî, kültürel ve teknolojik sistemlerin bir yansımasıdır. Bir başka ifade ile haber muhtevası, kural olarak faaliyet gösterdiği genel sosyal sistemin dayandığı felsefî, siyasî, iktisadî ve kültürel değerler sisteminin unsurlarını ihtiva eder. Meselâ, bilhassa kitle iletişim araçlarında yayınlanacak dış haberlerin seçiminde kendini gösteren etnik merkezilik haber değeri unsuruna göre, gazeteciler veya medya kurumları ait oldukları sosyal, siyasî, iktisadî ve kültürel ortamları referans merkezi kabul ederek haber muhtevalarında diğer toplumları ve onlara ait ürünleri referans sistemine yakınlık veya uzaklık, uyuşma ve çelişme durumuna göre sınıflandırır, değerlendirir ve anlamlandırır.

Tarafgir habercilik görüşünün cevap aradığı klasik soru, gazetecilerin tercih, ön kabul, ön yargı, değer yargı ve tutumları, medya kurumlarının genel yayın politika ve ilkeleri ile haber seçimi arasında nasıl bir ilişki olduğudur. Taraflı haber görüşüne göre, haber seçimine tesir eden iki unsur

vardır: Aktörler ve değişkenler. Aktörlerin etkisiyle ortaya çıkan tarafgirlik gazetecilerin siyasî tercih, önkabul, önyargı, değer yargı ve tutumlarının haberlerin toplanması, onaylanması, reddedilmesi, işlenmesi ve takdimine yansmasıyla kendim gösterir. Haber seçiminde tarafgirliğe yol açan değişkenler medya kurumlarının genel yayın politikaları ve genel yayın ilkeleridir. Tarafli haber çalışmaları bize hiç bir haber muhtevasının tarafsız ve yönsüz olamayacağını göstermiştir. Çünkü haber muhtevası tarafsız ve nesnel bir bakış açısına el vermez. Bütün nesnellik ve tarafsızlık iddialarına karşın haber muhtevasındaki her şeye takdimdeki yerine göre değerler yüklenir.

Eşik bekçisi araştırmaları ve tarafgir habercilik araştırmaları gazetecilerin haber seçimi eylemlerini açıklamada müşterek bir özelliğe sahiptir: Her iki araştırma geleneğinde de gazetecilerin öznel ve mesleki ölçütlere göre haber seçme eyleminde bulunduğunu ileri sürülmektedir. Haber seçiminin sadece iç değişkenlerin veya unsurların yardımıyla açıklanabileceği ve değerlendirilebileceği anlayışı, öncü haber değeri araştırmalarının kalkış noktasını teşkil ediyordu. Ancak bu anlayış haber seçimi sürecinin anlaşılmasında bazı kısıtlılıklar ihtiva ediyordu. Zira bir olayın önemi nesnel olarak idrak edilemezdi.

Haber seçimi konusunda yapılan teorik ve ampirik araştırmalar, genel olarak olay, haber seçimi kararı ve haber verme arasındaki ilişkiler konusunda açık ifadeler ihtiva etmemektedir. Klasik eşik bekçisi çalışmaları göz önüne getirildiğinde haber seçimi olayların sebep, seçme kararlarının aracı değişkenler, yazıların sonuçlar olarak kabul edildiği bir etki süreci olarak kavranabilir. Klasik eşik bekçiliği kalıbında gazetecilere, dış faktörlerin etkili olmaması şartıyla reel gerçekliği hemen hemen olduğu gibi yansıtan pasif aracı rolü yüklenmiştir. Gazetecilerin haber verişleri, bu şartlar altında sadece olayın niteliğine yöneliktir. Böylece olay, gerçeğe uygun bir biçimde haber olarak yayınlanır.

Haber değeri teorisi ekseninde yapılan araştırmalara bakıldığında, haber veriş bir taraftan olayların ve haberlerin nesnel özellikleri diğer ta-

raftan olayların haber değerini veya haberlerin yayına değer olup olmadığını belirleyen gazetecilik meslek kuralları arasındaki bir etkileşimin yahut karşılıklı ilişkinin sonucu olarak gözükmektedir. Burada muhtemelen zaman ve mekândan bağımsız olan haber değeri ölçütleri, ya sadece belirli siyasî düzenlerde geçerli olan veya tarihi bir sürece bağlı olan haber değeri unsurlarından ayırddedilebilir. Gazeteci, haber değeri unsurlarının yönlendirmesiyle yapığı haber seçimi eylemi reel gerçekliğe bir tepkidir. Bu seçme esnasında gazeteci, olay ve alıcı fert arasında bir aracı rolünü üstlenir. Haber değeri araştırmaları gibi eşik bekçiliği araştırmaları da gazetecilere aracı veya yansıtıcı rolünün verildiği bir seçme kalıbına dayansa bile, bu durum gerçeğe uymamaktadır. Çünkü, tarafli haber araştırmaları ile gazetecilerin tercih, ön kabul, ön yargı, değer yargı ve tutumlarından bağımsız eylemde bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Araştırma sonuçları, hem eşik bekçiliği, hem haber değeri hem de tarafli haber çalışmalarında, gazetecilerin haber seçimi eyleminin aktörler ve değişkenler gibi iki asli unsurun etkisine maruz kaldığını göstermiştir.

Bu araştırmada ele alınan ve kitle iletişim araştırmalarında ana akım içinde yer alan ampirik haber seçimi çalışmalarının sonuçları homojen bir görüntü sunmamakta ve iletişim biliminde tek başına geçerli bir haber seçimi teorisi geliştirilmesini zorlaştırmaktadır. Bu durumun sebepleri, haber seçimi sürecini açıklayan araştırmaların farklı teoriler ekseninde yapılması ve tahlillerde haber seçimi çalışmalarında müracaat edilen iki hâkim araştırma paradigmasının, aktör merkezli yaklaşım ve değişken merkezli yaklaşımın birbirine karışmasıdır. Bununla birlikte, iletişim biliminde genel bir haber seçimi oluşturabilmek için bazı tahlil sahaları belirlenebilir. Ferdî alan, iletişim faaliyetleri ve uygulamaları alanı, kurum alam, medya dış kurumsal alan ve sosyal alanda varolan aktörler, gruplar, kurumlar, faktörler ve değişkenlerin haber seçimi sürecindeki etkilerini inceleyecek kapsamlı teorik ve ampirik araştırmaların sonuçlarından hareket ederek iletişim biliminde haber seçimi sürecini bütün yönleriyle açıklayabilen tek başına geçerli bir görüş geliştirilebilmesi mümkün olabilir.

KAYNAKLAR

- ALTHEIDE, David L.
SNOW, Robert P.
1979 **Media Logic**, Beverly Hills
- BASS, Abraham Z.
1969 "Refining the Gatekeeper".
- BECKER, Samuel L.
CHURCHILL, L. Roberts
1992 **Discovering Mass Communication**, 3. Baskı, New York.
- BUCKALEW, James K.
1969 "A Q-Analysis of Television Editor's Decision", **Journalism Quarterly**, C. 46: 135-137.
- CHAFFEE, Steven H.
1972 "Interpersonal Contact of Mass Media Communication" F.Gerald Kline ve Philip J. Tichenor (Der.): **Current Perspectives in Mass Communication Research**, Beverly Hills ve London: 95-120.
- DEXTER, Lewis A. MANNING
White David (Der.)
1964 **People Society and Mass Communication**, New York ve London.
- FLEGEL, Ruth C.
CHAFFEE, Steven H.
1971 "Influences of Editors, Readers, and Personal Opinions on Reporters". **Journalism Quarterly**, Cilt 48, 645-651.
- FUNKHOUSER, G Ray
1973 "The Issues of the Sixties: An Exploratory Studie in the Dynamics of Public Opinion". **Public Opinion Quarterly**, Cilt 37, 62-75
- GALTUNG, Johan
HOLMBOE, Marie Ruge
1965 "The Structure of Foreign News. The Presentation of Congo, Cuba and Cyprus Crises in Four Norwegian Newspapers". **Journal of Peace Research**, C. 2, 64-91
- GANS, Herbert J.
1979a "Deciding Whats News: A Study of CBS Evening News NBC Nightly News", Newsweek and Time, New York.
- 1979b "The Messages Behind the News" **Columbia Journalism Review**, Ocak-Şubat, 40-45.
- GIEBER, Walter 1956 "Across the Desk: A Study of 16 Telegraph Editors". **Journalism Quarterly**, Cilt 33, 423-432.
- 1964 "News is What Newspapermen Make "it". Lewis A. Dexter ve David Manning White (Der.) **People, Society, and Mass Communication**. New York ve London: 171-180.
- 1971 HALBERSTAM, David *The Powers that Be*. New York
- KAASE, Max
WINFRIED, Schulz (Der.)
1989. **Massenkommunikation, Theorien, Methoden, Befunde**. Opladen
- KEPPLINGER, Hans Mathias
1989 "Theorien der Nachrichtenauswahl als Theorien der Realitat". **Aus Politik und Zeitgeschehen. Beilage zur Wochenzeitung DasParlament**, Aprila, 3-16
- KEPPLINGER, Hans Mathias
WEISSBECKER Helga
1991 "Negativität als Nachrichtenideologie. Prolegomena eines Zwei-Faktoren-Modells der Nachrichtenauswahl". **Publizistik**, Cilt 36, 330-342.
- KERRICK, Jean S
ANDERSON, Thomas E.
SWALES, Luita B.
1964 "Balance and the Writer's Attitude in News Stories and Editorials". **Journalism Quarterly**, Cilt 41, 207-215

- KLEIN, Malcolm W.
MACCOBY, Nathan
1954 "Newspaper Objectivity in the 1952 Campaign". **Journalism Quarterly**, Cilt 31, 285-296
- KLINE, F. Gerald
TICHENOR, Phillip J. (Der.)
1972 **Current Perspectives in Mass Communication Research**, Beverly Hills ve London.
- KUNCZIK, Michael
1988 **Journalismus als Beruf**. Köln ve Wien.
- LANG, Kurt
LANG, Gladys Engel
1953 "The Unique Perspective of Television and Its Effects: A Pilot Studie". **American Sociological Review**, C.18, 3-12
- LEWIN, Kurt
1947a "Frontiers in Group Dynamics: E. Channels of Group Life. Social Planning and Action Research". **Human Relations**, Cilt 1, 143-153.
- 1947b "Group Decisions and Social Change". Theodore M. NevvComb ve Eugene L. Hartley (Der): **Reading in Social Psychology**. New York, 330-340
- 1951 **Field Theory in Social Science. Selected Theoretical Papers**. New York.
- 1963 *Feldtheorie in den Sozialwissenschaften*. Bern ve Stuttgart.
Public Opinion. New York.
- LIPPMANN, Walter
1922 "Intermediary Communicators in the International Flow of News". **Journalism Quarterly**, Cilt 36: 23-26
- MCNELLY, John T.
1959
- MCQUAIL, Denis
1992 **Media Performance Mass Communication and the Public Interest**, London, Newbury Park ve New Delhi.
- MCQUAIL, Denis
SVEN, Windahl
1981 **Communications Models for the Study of Mass Communications**. New York.
- MERZ, Charles
1925 "What Makes a First-Page Story? A Theory Based on the Ten Big News Stories of 1925?". **New Republic**, 30 Aralık, 156-158.
- NEWCOMB, Theodore M.
1953 "An Approach to the Study of Communicative Acts" **Psychological Review**, C. 60, 393-404.
- OSTGAARD, Einar
1965 "Factors hrfuencing the Flow of News". **Journal of Peace Research**, Cilt 2, 39-63
- ROBINSON, Gertrude Joch
1970 "Foreign News Selection is Nonlinear in Yugoslavia's Tanjug Agency". **Journalism Quarterly**, Cilt 47, 340-357
- 1973 "Fünfundzwanzig Jahre 'Gatekeeper' Forschung: Eine kritische Rückschau und Bewertung". Jörg Aufermann, HANS Bohrmann ve Rolf Sülzer (Der.): **Gesellschaftliche Kommunikation und Information**. C. 1. Frankfurt am Main: 344-355
- ROSENGREN, Kari Erik
1970 "International News: Intra and Extra Media Data". **Acta Sociologica**, Cilt 133 : 96-1.09
- SCHENK, Michael
1987 **Medienwirkungsforschung**. Tübingen

- SCHÖNBACH, Klaus
1977 **Trennung von Nachricht und Meinung. Empirische Untersuchung eines journalistischen Qualitätskriteriums.** Freiburg i. Brsg. ve München
Die Konstruktion von Realität in den Nachrichtenmedien. Analyse der aktuellen Berichterstattung. Freiburg i. Brsg. ve München.
- SCHULZ, Winfried
1976
1982 "News Structure and People's Awareness of Political Events". **Gazette**, C. 30, 139-153.
- SHOEMAKER, Pamela J.
1991 **Communication Concepts 3: Gatekeeping.** 1. baskı, Newbury Park.
- SNIDER, Paul
1967 "Mr. Gates Revisited: A 1966 Version of the 1949 Case Study". **Journalism Quarterly**, Cilt 44, 419-427
- STAAB, Joachim Friedrich
1989 Formale Struktur und empirischer Gehalt der Nachrichtenwert-Theorie. *Freiburg i. Brsg. ve München.*
- TUNSTALL, Jeremy (Der.)
1970 **Media Sociology. A Reader.** London
- WARREN, Cari
1934 **Modern News Reporting**, New York, Evanston.
- WEISCHENBERG, Siegfried
1990 **Nachrichtenschreiben. Journalistische Praxis zum Studium und Selbststudium.** 2. baskı, Opladen
- WESTERSTHL, Jörgen
FOLKE, Johansson
1989 "News Ideologies as Moulders" **European Journal of Communication**, Cilt 1, 133-149.
- WESTLEY, Bruce H.
MALCOLM S. MacLean, Jr.
1957 "A Conceptual Model for Communication Research". **Journalism Quarterly**, Cilt 34, 31-38
- WHITE, David Manning
1950 "The "Gatekeeper": A Case Study in the Selection of News". **Journalism Quarterly**, Cilt 27, 383-390.
- WILKE, Jürgen
1984 *Nachrichtenauswahl und Medienrealität in vier Jahrhunderten. Eine Modellstudie zur Verbindung von historischer und empirischer Publizistikwissenschaft.* Berlin ve New York

Dergi Yayın İlkeleri

- Dergiye gönderilen yazıların başka bir yerde yayınlanmış veya yayınlanmak üzere gönderilmiş ya da daha önce kongrede tebliğ ve özeti sunulmuş çalışmalar olması durumunda, belirtilmek koşulu ile, Yayın Kurulu tarafından uygun görülmesi halinde yayınlanabilir.
- Gönderilen yazılar standart daktilo kağıdının bir yüzüne iki satır aralıklı olarak daktilo ile yazılmalı ve sayfanın iki yanından 3'er cm. boşluk bırakılmalıdır. Yazıların diskette verilmesi tercih edilir. Elde yazılmış yazılar kabul edilmez.
- Gönderilen yazılar mümkünse Türkiye Türkçesiyle yazılmalıdır. Değişik alfabe ve dillerde (Kiril, Arapça, Farsça vb.) gönderilen yazılar yazı kurulu gerekli görürse Türkiye Türkçesine aktarılacaktır.
- Şekil, fotoğraf, grafik, çizim ve şemaların tümü numaralandırılarak yazıda yeri geldikçe belirtilmelidir. Ayrıca makale yazarının adı, şekil numarası, başlığı, varsa alt yazısı yazılarak ayrı bir zarf içinde gönderilmelidir.
- Yazı içinde gönderme yapılan dipnotlar metin içinde gösterilmeli; ayrıca kaynakça düzenlenmelidir.
- Yazı kurulu bütün yazıların redaksiyonunu ve gerek gördüğünde yazıdaki fikrin bütünlüğünü bozmamak kaydıyla kısaltılmasını yapabilir.
- Dergi yayın ilkelerine uygun gönderilmeyen yazılar yayın kurulunca dikkate alınmayacaktır.
- Dergide yayınlanacak her makalenin yazarına telif ücreti ödenir ve ayrıca iki adet ücretsiz dergi gönderilir.
- Gönderilen yazılar yayınlansın veya yayınlanmasın yazarlarına geri verilmez.
- Dergide yayınlanan yazılardaki görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.
- Yazı ve fotoğraflar kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

ABONE FORMU

bilig

ADI SOYADI :

ADRES :

TELEFON-FAKS :

Havale Makbuzunun Târihi:

Abone Bedeli (TL / Döviz):

- Vakıfbank Bahçelievler/ANK Şb. 2026391 No'lu hesaba TL Olarak Ödedim. Havale Makbuzu ektedir.
 Vakıfbank Bahçelievler/ANK Şb. 402680 No'lu hesaba USA Doları Olarak Ödedim. Havale Makbuzu ektedir.

Yazışma Adresi: Taşkent Caddesi 10. Sokak No:30 Bahçelievler - ANKARA**Telefon :** 0.312. 215 22 06(3Hat)**Faks :** 0.312. 215 22 09**Abone Bedeli: Yühh Yurtiçi 1.400.000 TL.; Yurtdışı 80\$ (Yurtdışı göndermelerde nakliye eklenir)**

İmza

ABONE FORMU

bilig

ADI SOYADI :

ADRES :

TELEFON-FAKS :

Havale Makbuzunun Târihi:

Abone Bedeli (TL / Döviz):

- Vakıfbank Bahçelievler/ANK Şb. 2026391 No'lu hesaba TL Olarak Ödedim. Havale Makbuzu ektedir.
 Vakıfbank Bahçelievler/ANK Şb. 402680 No'lu hesaba USA Doları Olarak Ödedim. Havale Makbuzu ektedir.

Yazışma Adresi: Taşkent Caddesi 10. Sokak No:30 Bahçelievler - ANKARA**Telefon :** 0.312. 215 22 06(3Hat)**Faks :** 0.312. 215 22 09**Abone Bedeli: Yühh Yurtiçi 1.400.000 TL.; Yurtdışı 80\$ (Yurtdışı göndermelerde nakliye eklenir)**

İmza